

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

Кафедра спеціальної та інклюзивної освіти

На правах рукопису

ЯЛОВИЦЬКА ІРИНА ПЕТРІВНА

**РОЗВИТОК ТВОРЧОЇ УЯВИ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ
З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ**

Спеціальність: 016 Спеціальна освіта
Освітньо-професійна програма: Корекційна психопедагогіка
(олігофренопедагогіка)
Робота на здобуття освітнього рівня: Магістр

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ
протокол №
від “_____” _____ 2024 р.
Завідувач кафедри спеціальної та
інклюзивної освіти
доктор педагогічних наук, професор
Кузава І.Б. _____

Науковий керівник:
ГАЦ ГЕОРГІЙ
ОПАНАСОВИЧ,
кандидат педагогічних наук,
доцент

ЛУЦЬК, 2024

АНОТАЦІЯ

Яловицька І.П. Розвиток творчої уяви дітей молодшого шкільного віку з інтелектуальними порушеннями .

Магістерська робота на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 016 Спеціальна освіта (Корекційна психопедагогіка (олігофренопедагогіка)) Волинського національного університету імені Лесі Українки, Луцьк, 2024.

Дослідження присвячене проблемі розвитку творчої уяви дітей молодшого шкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та практичному дослідженні особливостей розвитку творчої уяви у дітей молодшого шкільного віку з інтелектуальними порушеннями. Об'єкт дослідження є процес розвитку творчої уяви у дітей з інтелектуальними порушеннями. Предмет дослідження – розвиток творчої уяви у дітей з інтелектуальними порушеннями засобами народної іграшки.

У першому розділі висвітлюються підходи різних учених до проблеми розвитку творчої уяви у дітей молодшого шкільного віку з інтелектуальними порушеннями. Другий розділ представляє розроблену спеціальну методику розвитку творчої уяви у дітей молодшого шкільного віку з інтелектуальними порушеннями засобами народної іграшки та засвідчує її ефективність у роботі з означеною категорією дітей.

Ключові слова: уява, творча уява, розвиток творчої уяви, діти молодшого шкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку, народна іграшка.

ABSTRACT

Yalovitska I.P. Development of creative imagination in primary school children with intellectual disabilities.

Master's thesis for the second (master's) level of higher education in the specialty 016 Special education (Correctional psychopedagogy (oligophrenopedagogy)) of the Lesya Ukrainka Volyn National University, Lutsk, 2024.

The study is devoted to the problem of developing creative imagination in primary school children with intellectual disabilities.

The purpose of the study is to theoretically substantiate and practically study the features of the development of creative imagination in primary school children with intellectual disabilities. The object of the study is the process of developing creative imagination in children with intellectual disabilities. The subject of the study is the development of creative imagination in children with intellectual disabilities using folk toys.

The first section highlights the approaches of various scientists to the problem of developing creative imagination in primary school children with intellectual disabilities. The second section presents the developed special methodology for the development of creative imagination in primary school children with intellectual disabilities using folk toys and demonstrates its effectiveness in working with the specified category of children.

Keywords: imagination, creative imagination, development of creative imagination, primary school children with intellectual disabilities, folk toy.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОЇ УЯВИ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ.....	9
1.1. Аналіз наукових підходів до вивчення проблеми розвитку творчої уяви у дітей з інтелектуальними порушеннями.....	9
1.2. Умови розвитку творчої уяви у дітей молодшого шкільного віку з інтелектуальними порушеннями	16
Висновки до першого розділу	23
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ УЯВИ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ.....	25
2.1. Організація та методика констатувального етапу дослідження	25
2.2. Експериментальна методика та результати її впровадження	34
Висновки до другого розділу.....	48
ВИСНОВКИ.....	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	53
ДОДАТКИ.....	60

ВСТУП

Творча уява є однією з ключових складових загального інтелектуального розвитку дитини, оскільки вона безпосередньо впливає на здатність до креативного мислення, вирішення нестандартних завдань та формування особистого бачення світу. Особливої уваги в сучасній педагогіці потребує розвиток творчої уяви у дітей молодшого шкільного віку з інтелектуальними порушеннями, оскільки їхні когнітивні процеси відрізняються певними специфічними особливостями, що ускладнюють активну пізнавальну діяльність та навчання в цілому.

У Державному стандарті початкової освіти [18] особистість дитини розглядається в контексті розвитку суспільства в цілому, де наголошується на значимості творчих здібностей та рівних правах усіх дітей на їх розвиток. Навчальні заклади незалежно від рівня інтелектуального розвитку дитини, повинні створювати умови для ефективного формування творчої уяви дитини, оскільки вона є одним з найбільш важливих його компонентів. У зв'язку з цим на перший план виходить формування творчого мислення, адже розвинена творча уява сприяє формуванню всіх вищих психічних функцій, таких як пам'ять, увага, мислення, що є запорукою емоційного, пізнавального, інтелектуального та особистісного розвитку дитини.

Актуальність дослідження зумовлена зростаючою потребою в розробці ефективних методів і технологій, спрямованих на стимулювання творчої діяльності у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку. Сучасні педагогічні підходи мають враховувати специфіку розвитку таких дітей, адже саме творча уява може стати основою для корекції їхніх когнітивних функцій, підвищення інтересу до навчання та розвитку адаптаційних здібностей. Зокрема, важливою є розробка методик, що базуються на ігрових та інтерактивних формах навчання, які дозволяють дітям з інтелектуальними порушеннями ефективніше інтегруватися в освітній процес і суспільство загалом.

У психолого-педагогічній літературі питання науково-практичного вирішення проблеми творчого розвитку дітей досліджували: Борисюк, О. Боровик, Л. Виготський, Ю. Замазій, Г. Коберник О. Лепех, О. Марінушкіна, В. Романець, С. Рубінштейн, З. Савчин, В. Синьов, О. Скрипченко, К.Д. Ушинський, О. Шевченко, А. Бен, М. Вертгеймер, В. Вунд, Е. Еріксон, Ф. Кейра, В. Келлер, Ж. Піаже, Т. Рібо, З. Фрейд. Їхні роботи показали, що уява є як передумовою для ефективного засвоєння нових знань, так і умовою для творчого перетворення вже наявних знань, що сприяє саморозвитку особистості. Це означає, що уява значною мірою впливає на успішність освітнього процесу.

Дослідження цих науковців довели, що уява є ключовим чинником у розвитку творчих здібностей дітей, формуючи основу для подальшого навчання та виховання. Розвиток уяви допомагає дітям не лише краще засвоювати нову інформацію, а й застосовувати її в різних контекстах, тим самим розширюючи їхні можливості для самовираження і саморозвитку.

Праці багатьох провідних українських методистів, таких як А. Богущ, М. Вашуленко, В. Мельничайко, Н. Орланова, О. Савченко, М. Стельмахович, В. Сухомлинський та інших, підтверджують важливість теоретичного і практичного підходу до розвитку дитячої уяви, фантазії та творчості. Ці науковці наголошують на необхідності інтеграції уяви в освітній процес, що сприяє формуванню гармонійно розвиненої особистості.

Особливості інтелектуальних порушень та засобів їх подолання висвітлені в ряді праць таких науковців як: О. Марінушкіна, Ю. Замазій, В. Синьов, О. Скрипченко та ін. Незважаючи на чималу кількість педагогічних публікацій з окресленої проблематики, засоби формування творчої уяви у дітей з інтелектуальними порушеннями й досі залишаються не повною мірою дослідженими.

Аналіз наукових праць виявив низький рівень розробленості теоретико-методологічних підходів до проблеми формування творчої уяви, недостатню системність в застосуванні форм, методів і засобів формування творчої уяви у

дітей з інтелектуальними порушеннями. Актуальність зазначеної проблеми та її недостатня розробленість зумовили необхідність проведення дослідження за темою: «Розвиток творчої уяви у дітей молодшого шкільного віку з інтелектуальними порушеннями».

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та практично дослідити особливості розвитку творчої уяви у дітей молодшого шкільного віку з інтелектуальними порушеннями.

Завдання:

- здійснити аналіз наукових підходів щодо проблеми розвитку творчої уяви у дітей з інтелектуальними порушеннями;
- висвітлити основні умови розвитку творчої уяви у дітей молодшого шкільного віку з інтелектуальними порушеннями;
- розробити та експериментально перевірити методику розвитку творчої уяви у дітей молодшого шкільного віку з інтелектуальними порушеннями.

Об’єкт дослідження – процес розвитку творчої уяви у дітей з інтелектуальними порушеннями.

Предмет дослідження – розвиток творчої уяви у дітей з інтелектуальними порушеннями засобами народної іграшки.

Методи дослідження: *теоретичні:* аналіз, синтез, систематизація, порівняння, узагальнення (для виявлення ступеня розробленості досліджуваної проблеми та уточнення поняттєвого апарату дослідження); визначення рівнів сформованості творчої уяви у дітей молодшого шкільного віку з інтелектуальними порушеннями; *практичні:* діагностичні (бесіди, спостереження, діагностика, педагогічне дослідження – з метою виявлення особливостей формування та стану сформованості творчої уяви у дітей з інтелектуальними порушеннями, перевірка ефективності методики, запропонованої для її формування).

Експериментальна база дослідження: дослідження здійснювалося впродовж 2023-2024 років на базі комунальних закладів загальної середньої освіти «Луцький ліцей №27 Луцької міської ради» та «Луцька гімназія №3

Луцької міської ради».

Наукова новизна та теоретична значущість одержаних результатів дослідження полягає в тому, що: охарактеризовані особливості прояву та критерії розвитку творчої уяви дітей молодшого шкільного віку з інтелектуальними порушеннями (оригінальність, предметність, швидкість, деталі, новизна), рівні її розвиненості (нульовий, низький, середній, достатній); обґрунтовано психологічні умови розвитку творчої уяви (розвиненість пізнавальних процесів та уваги; внутрішня мотивація до творчості; внутрішній план дій), розроблено, апробовано та доведено ефективність експериментальної методики з розвитку творчої уяви дітей молодшого шкільного віку з інтелектуальними порушеннями засобами народної іграшки.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що застосовані діагностичні методики для визначення особливостей розвитку творчої уяви та розроблена експериментальна методика можуть бути використані корекційними педагогами, вчителями початкових класів, асистентами вчителів ЗЗСО з інклюзивним навчанням, батьками з метою розвитку творчої уяви дітей молодшого шкільного віку з інтелектуальними порушеннями.

Теоретичне значення дослідження полягає у поглибленні розуміння механізмів розвитку творчої уяви у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку.

Апробація результатів дослідження здійснювалась шляхом їх оприлюднення на засіданні кафедри спеціальної та інклюзивної освіти Волинського національного університету імені Лесі Українки. Отримано сертифікат, що підтверджує участь автора в IV Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасні теоретичні і прикладні контексти спеціальної та інклюзивної освіти», яка проводився на базі Волинського національного університету імені Лесі Українки 16-19 травня 2024 року.

Публікації. Результати наукового дослідження висвітлені у 2 наукових публікаціях: Формування творчої уяви у дітей з інтелектуальними

порушеннями засобами народної іграшки. *Збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науково_практичної конференції «Формування життєвої компетентності осіб з особливими освітніми потребами в системі позашкільної, спеціальної та інклюзивної освіти»* / За загальною редакцією Ю. Д. Бойчука Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2023. С. 611-614; Розвиток творчої уяви у дітей молодшого шкільного віку з інтелектуальними порушеннями. *Збірник тез доповідей IV Всеукраїнської науково-практичної конференції «Сучасні теоретичні й прикладні контексти спеціальної та інклюзивної освіти»*. (16-19 травня 2024 р., Луцьк) / за заг. ред. проф. І.Б. Кузави / І. М. Брушневська, Г. О. Гац, Н.С. Карабанова, З. С. Мацюк, В.Ф. Сергеева, І.І. Сидорук, Л. П. Стасюк,. Луцьк, 2024. С. 55-59.

Структура магістерської роботи. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОЇ УЯВИ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

1.1. Аналіз наукових підходів до вивчення проблеми розвитку творчої уяви у дітей з інтелектуальними порушеннями

Проблема вивчення уяви у психології та педагогіці займає досить важливе місце, а інтерес до неї зумовлений, передусім, значенням цього психічного явища у житті дитини з інтелектуальними порушеннями. Перед тим як перейти до безпосереднього вивчення проблеми формування творчої уяви у дітей з інтелектуальними порушеннями розглянемо наукові підходи до визначення поняття уяви в вітчизняній та зарубіжній літературі.

Природу розвитку уяви у вітчизняній та зарубіжній психології вивчали такі науковці як: Борисюк, О. Боровик, Л. Виготський, Ю. Замазій, Г. Коберник, О. Лепех, О. Марінушкіна, В. Романець, С. Рубінштейн, З. Савчин, В. Синьов, О. Скрипченко, К.Д. Ушинський, О. Шевченко, А. Бен, М. Вертгеймер, В. Вунд, Е. Еріксон, Ф. Кейра, В. Келлер, Ж. Піаже, Т. Рібо, З. Фрейд.

Варто зазначити, що процес уяви для людини є унікальним і властивий лише їй. Альберт Ейнштейн підкреслював, що уява важливіша за знання, оскільки знання обмежені, а уява може охопити все, стимулюючи прогрес і виступаючи джерелом його еволюції. Уява завжди виходить за межі безпосередньо даного, забезпечуючи певний «відліт» від реальності. Це дозволяє людині не лише уявляти те, що не існує в даний момент, але й створювати нові концепції, які можуть бути впроваджені в життя, перетворюючи суспільство та технології.

Відомий психолог Лев Виготський провів широкі дослідження розвитку дитячої уяви та творчого мислення. У його дослідженні «Уява і творчість у дитячому віці» він зазначав, що уява є ключовим елементом розвитку дитини. Виготський Л.С. підкреслював, що уява не є вродженою, а розвивається під впливом соціального середовища і навчання. Він також вважав, що уява має

вирішальне значення для формування вищих психічних функцій, таких як мислення та мова [10].

За визначенням О. Скрипченка «...уява пов'язана з нашою здатністю і необхідністю творити нове, яке є перетворенням даного, що здійснюється в образній формі» [42].

За допомогою уяви можна впливати на різноманітні психофізіологічні стани організму, налаштовувати його на майбутню діяльність. Уява грає важливу роль у перетворенні об'єктивного світу, відчутно розширюючи та збагачуючи процес пізнання.

В.А. Романець аналізує виникнення творчої уяви шляхом дослідження процесу фантазування та розвитку уяви через діяльність дитини на різних етапах її життя [37, с. 143]. Він розглядає творчу уяву як важливий аспект психічного життя людини, і підкреслює, що відтворююча уява виникає в процесі активної діяльності та передбачає самостійне створення оригінальних образів. За Романцем, ці образи є невід'ємною складовою технічної, художньої та інших творчостей.

Уява є ключовим елементом творчого процесу, вона проявляється в багатьох сферах культурного життя. Психолог С. Рубінштейн говорив, що «... все, що оточує нас і що зроблено руками людини, весь світ культури, на відміну від світу природи, – це продукт людської уяви та творчості, що заснована на цій уяві». Також ним було вивчено взаємозв'язок уяви та творчої діяльності. Для нього «уявляти – це перетворювати», а уява – «...це відліт від минулого досвіду, це перетворення даного та породження на цій основі нових образів, що є продуктами творчої діяльності людини і прообразами для неї» [38].

Важливу роль в історії психології відігравали наукові твори К.Д. Ушинського, зокрема його книга «Людина як предмет виховання», яка висвітлює значення виховання в психічному розвитку дитини. Авторіві вдалося зробити глибокі та принципові висновки, зокрема, стосовно дитячої уяви. Ушинський наголошує на тому, що людина не може уявити собі того, чого не було в її досвіді. Коли вона формує образи уяви, вона опирається лише

на ті уявлення, які має в своєму досвіді, на ті, що залишилися в пам'яті від минулих сприймань [49] .

За твердженням науковців [31;37] уяву за рівнем вираженості активності умовно поділяють на активну та пасивну.

Активна уява проявляється у здатності людини створювати образи за власним бажанням та зусиллями волі. Ця уява може бути творчою або відтворюючою. Творча активна уява передбачає самостійне створення оригінальних та цінних образів у процесі діяльності, що виявляються в продуктах технічної, художньої або іншої творчості. Відтворююча активна уява ґрунтується на створенні образів, які відповідають певному опису. Цей вид уяви використовується під час читання літератури, вивчення географічних карт і креслень.

Образи *пасивної уяви* виникають спонтанно, крім волі та бажання людини. Пасивна уява характеризується створенням образів, які втілюються у життя, вона може бути навмисною та ненавмисною. Навмисна пасивна уява створює образи, не пов'язані з волею, яка б сприяла їх здійсненню. Ненавмисна пасивна уява спостерігається при ослабленні діяльності свідомості, при її розладах, у напівдрімотному стані, уві сні [35, с. 88].

У рамках зарубіжної психології уява сприймається як сума досвіду індивіда та ходу його біологічного розвитку. Основою розвитку уяви вважається здатність до візуалізації. Розвиток уяви обумовлено зростаючою перетворюючою активністю дитини дошкільного віку та механізмами саморозвитку її уяви. Зважаючи на важливість і значущість уяви, необхідно всіляко допомагати її розвитку.

Творча уява є ключовою складовою людського мислення, яка дозволяє створювати нові ідеї та образи. Жан Піаже, досліджуючи розвиток дитячого мислення, визначив три основні етапи творчої уяви: виникнення творчої ідеї - початковий момент, коли в свідомості з'являється оригінальна ідея або задум, що може стати основою для подальшої роботи; виношування задуму – ідея обмірковується, уточнюється і набуває більш конкретної форми, що

підготовлює її до втілення; реалізація задуму – ідея втілюється в життя, перетворюючись у конкретний результат чи продукт. Ці етапи демонструють шлях від зародження творчої ідеї до її повного втілення [50] .

Американський психолог Е.Еріксон вважав, що уява грає важливу роль у формуванні ідентичності та пошуку власного «Я». Він вважав, що кожен етап життя супроводжується своєрідною кризою і успішне подолання цих криз вимагає активної уяви та творчості. Також, Еріксон стверджував, що важливою частиною розвитку особистості є здатність уявляти себе у різних ситуаціях та ролях. Він вважав, що це допомагає кожному усвідомити свої потреби та цінності. У теорії Еріксона розвиток уяви включає як творчу енергію дитини, так і внутрішні конфлікти, що можуть виникнути при спробах виявлення ініціативи в умовах соціальних норм та очікувань [63].

Французький психолог Т. Рібо писав, що: «В психології уява розуміється або в смисловій відтворенні образів, або як комбінування їх» [57].

У контексті першого випадку уява слугує своєрідною формою пам'яті, яка відтворює образи на основі реальних чи уявних вражень. Згідно з цією точкою зору, уява є проявом пам'яті та може відрізнитися в залежності від індивідуальних особливостей та будови розуму. У другому випадку, уява розглядається як комбінування образів, що може призвести до створення нових ідей, концепцій та творчих витворів. Тут уява не лише відтворює вже існуючі образи, але і поєднує їх у нові, оригінальні способи. Цей підхід підкреслює творчий аспект уяви та її роль у процесі творення. Уява в цьому випадку може бути розглянута як ключовий фактор у створенні нових інновацій та розвитку людської креативності.

У дитячому віці уява є ключовим механізмом засвоєння суспільного досвіду, виконуючи пізнавально-інтелектуальну та афективно-захисну функції. Зокрема, формування адекватних уявлень про навколишній світ відбувається через активізацію уяви, яка дозволяє дитині інтерпретувати інформацію крізь призму власного досвіду та фантазії. Афективно-захисна функція уяви забезпечує зниження внутрішньої напруги шляхом створення уявних ситуацій,

що дозволяють дитині впоратися зі стресовими переживаннями, які складно вирішити за допомогою реальних дій, і тим самим сприяє захисту ще нестабільної психіки від негативних впливів.

Молодший шкільний вік характеризується активізацією функції уяви. Спочатку відтворюючою, що дозволяє уявляти казкові образи, та творчою, завдяки якій створюється принципово новий образ. У дітей молодшого шкільного віку активна діяльність відбувається під дією уяви. Вони із захопленням займаються творчою діяльністю, психологічною основою якої є уява [39].

Перш ніж перейти до особливостей творчої уяви дітей з інтелектуальними порушеннями, важливо відзначити деякі психологічні особливості цієї категорії дітей.

У дітей з інтелектуальними порушеннями стійко виражене зниження пізнавальної діяльності, основу якого становить органічне ураження центральної нервової системи. Як показують роботи О. Скрипченко [41], та інших фахівців, у таких дітей знижено пізнавальну активність та розумову працездатність, розсіяна увага. Усі психічні процеси відрізняються від норми уповільненим розвитком, наявністю цілого ряду специфічних особливостей і виявляються на низькому рівні. Психолог Ю. Замазій відзначає властиву цим дітям крайню ситуативність розумових дій, що визначається або предметним оточенням, або прямими вказівками дорослого, відсутність пізнавальної ініціативи та цілеспрямованості. Діти не вмюють мріяти, фантазувати, їх бажання обмежені миттєвими потребами [31, с. 73].

Уява дітей молодшого шкільного віку з інтелектуальними порушеннями відрізняється фрагментарністю, неточністю, схематичністю, обмеженістю через бідність життєвого досвіду, недосконалість розумових операцій. Для їх уяви характерним є: порушення побудови образу кінцевого результату діяльності; невміння створювати програми поведінки у ситуації невизначеності; труднощі у створенні образів, які замінюють діяльність; неусвідомленість створення образів описуваних об'єктів [57, с. 77].

О. Борисюк відзначає такі особливості уяви здобувачів початкової освіти з інтелектуальними порушеннями: суттєве недорозвинення всіх компонентів уяви, наявність труднощів при відтворенні словесних та наочних образів, відсутність творчості та ряд специфічних особливостей, пов'язаних з порушенням регуляторних механізмів у структурі інтелектуальної недостатності [4, с. 3].

Слід зауважити, що уява вважається одним з найскладніших пізнавальних процесів, який полягає в створенні нових образів на основі обробки наявних уявлень та вражень. Особливості її прояву в разі порушення інтелектуального розвитку досліджені недостатньо. Проте відомо, що уява тісно пов'язана із сприйняттям, пам'яттю, мовленням, мисленням, а також з емоційною та мотиваційною сферами психіки, як у здорових, так і у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку. Діти з інтелектуальними порушеннями часто мають неактивну, інертну уяву, яка погано піддається контролю та базується на обмежених (іноді спотворених) уявленнях про світ. У таких дітей уява не завжди дозволяє передбачати наслідки своїх дій, що ускладнює виконання завдань. Діти молодшого шкільного віку з інтелектуальними порушеннями не завжди можуть уявити себе на місці іншої людини та спрогнозувати наслідки своїх невдалих вчинків. Крім того, уява при інтелектуальних порушеннях може мати негативне спрямування, що може бути як причиною, так і результатом ускладненої соціалізації [6, с. 436].

Образи, створені дітьми молодшого шкільного віку з інтелектуальними порушеннями, зазвичай примітивні та одноманітні. Г. Коберник та В. Синьов вважають, що обмеження у розвитку творчої та відтворюючої уяви у дітей із порушеннями інтелекту чітко проявляється у їх малюнках. Часто вони не можуть адекватно зобразити казкових персонажів. Замість цього, багато з них просто малюють окремі предмети, які часто не мають нічого спільного з темою, або використовують готові графічні штампи (наприклад, будинок, сніжинку, дерево, сонце тощо). Ці малюнки можуть бути яскравими і привабливими, але, на жаль, діти із інтелектуальними порушеннями просто відтворюють образи,

які вони раніше вивчили [39, с. 54].

Науковці О. Борисюк, О. Лепех звертають увагу на те, що у дітей з порушенням інтелектуального розвитку продукти уяви нерідко мають негативне забарвлення. Неприємні і навіть страшні сні (прояв пасивної, мимовільної уяви) діти з інтелектуальними порушеннями бачать частіше за своїх однолітків, які нормально розвиваються. Їх фантазії утилітарні та егоцентричні, що нерідко пов'язано зі схильністю до негативної та конфліктної поведінки [4, с. 5].

Як зазначає О. Марінушкіна, навіть при збереженому інтелекті загальне недорозвинення мовлення надає негативного впливу на розвиток уяви дітей, що проявляється у зниженні оригінальності та емоційної насиченості як вербальних, так і наочних образів, у порушенні їх цілісності та свідомості. На формування творчої уяви дітей молодшого шкільного віку своєрідність їх мовленнєвого розвитку надає ще більш суттєвого та помітного впливу. Бідний словниковий запас, монотонність мовлення та порушення його граматичного ладу, неправильне розуміння та вживання слів – усе це заважає точно висловлювати свої думки та спонукає дітей до створення шаблонних, стереотипних образів, позбавлених яскравості та виразності [31, с. 137].

Загалом, можна зробити висновок, що уява є психічним процесом, що допомагає створити образ предмета або ситуації зі сполученням отриманих раніше вражень. Існують два типи уяви: пасивна і активна. Творча уява, яка є формою активної уяви, передбачає самостійне створення нових образів, що виражаються у винахідливих та розумних виробках. Процес уяви завжди пов'язаний з пам'яттю та мисленням, тому завданням педагогів є не лише навчати дітей фантазувати, мріяти та писати, але й навчити їх мислити, запам'ятовувати та розповідати. Це сприятиме успішному розвитку творчої уяви у цієї категорії дітей. Уява є ключовим психічним явищем, що має важливе значення у формуванні особистості, особливо у дітей з інтелектуальними порушеннями. Проблема дослідження уяви привертає значний інтерес як в психології, так і в педагогіці. Наукові дослідження,

проведені вітчизняними та зарубіжними вченими, показують широкий спектр аспектів уяви, її різноманітні форми та вплив на психофізіологічний стан особистості. Уява виявляється не лише як елемент творчості, але і як засіб сприйняття та перетворення світу, що оточує нас. Результати наукових досліджень підкреслюють важливість подальших досліджень у цій області для розуміння механізмів розвитку та підтримки розвитку уяви у дітей з особливими потребами.

1.2. Умови розвитку творчої уяви у дітей молодшого шкільного віку з інтелектуальними порушеннями

Розвиток творчої уяви дітей молодшого шкільного віку, в наш час, є однією з найбільш перспективних та актуальних дослідницьких розвідок, адже має яскраво виражений проблемний характер і потребує глибоких теоретичних та експериментальних досліджень.

Сучасне суспільство перебуває на порозі нової технологічної епохи, де виховання творчої особистості відіграє важливу роль. Тому державна освітня політика надає пріоритетне значення формуванню та розвитку творчого потенціалу майбутнього громадянина. Ключовим елементом у психологічній структурі творчої особистості є творча уява. Результати численних досліджень у різних галузях науки підтверджують широкомасштабне використання уяви у процесі творчої діяльності людини протягом її життя.

Творча уява – це здатність створювати нові образи без прив'язки до вже існуючих або умовних зображень. Розвиток творчої уяви з дитинства має велике значення, оскільки це сприяє формуванню творчо мислячих особистостей у різних сферах професійної діяльності у майбутньому. Тому в усіх школах велика увага приділяється стимулюванню творчих інтересів, наполегливому пошуку творчих рішень та вирішенню креативних завдань [50].

У молодшому шкільному віці діти демонструють інтенсивний розвиток уяви, що є результатом активного набуття різноманітних знань і їх практичного застосування. Індивідуальні особливості уяви проявляються особливо яскраво у

процесі творчості. Для стимулювання розвитку уяви важливо створити для дитини середовище, де вона має можливість діяти вільно, бути самостійною, ініціативною та відкритою до нових вражень. Вивчено, що уява тісно пов'язана з іншими психічними процесами, такими як пам'ять, мислення, увага та сприйняття, що впливають на навчальну діяльність. Без належно розвиненої уяви навчання школяра не може бути ефективним, оскільки уява сприяє формуванню нових образів. Чим активніше уява бере участь у всіх процесах пізнання, тим більше його навчальний процес стає творчим.

У здобувачів початкової освіти формується здатність до творчого мислення через розвиток репродуктивної та продуктивної уяви. Їхні знання допомагають їм переходити від спонтанного уявлення до логічно аргументованого відображення навколишнього світу. Оцінюючи уяву дитини, важливо враховувати рівень розвиненості її фантазії, що виявляється у малюнках, оповіданнях та інших творчих виявах. Підтримка та гнучка оцінка цих здібностей сприяють позитивному розвитку творчості.

Діти молодшого шкільного віку з інтелектуальними порушеннями часто стикаються з труднощами у формуванні уяви, що проявляється в нестабільності уваги, обмеженому досвіді та недостатньому розвитку рухових навичок..

Уява не лише ґрунтується на роботі мозку, а й сама справляє вплив на його роботу, виявляючи себе як реальний чинник життя у всіх його проявах. Відомо, що у період молодшого шкільного віку відбувається перехід від потенційних форм психічного розвитку до активних. Як правило саме в молодшому шкільному віці дитяча уява як психічна функція дуже активна у своєму розвитку й впливає на продуктивність навчальної діяльності, на формування евристичного досвіду та виявлення творчих здібностей. Крім того, у молодшому шкільному віці уява може переходити з одного виду діяльності в інший, формуючись в ігрових заміщеннях одних предметів іншими [39].

Досліджуючи дану проблему, ми вважаємо за доцільне розглянути зміст поняття психологічних умов. Ґрунтуючись на наукових концепціях вчених та їх емпіричних дослідженнях, а також на філософських та енциклопедичних

матеріалах у контексті нашої проблематики, аналіз цього поняття вказує на різноманітність підходів та думок щодо його визначення.

У «Філософському енциклопедичному словнику» зазначено: «Умова – філософська категорія, в якій відображаються універсальні відношення речі до тих факторів, завдяки яким вона виникає та існує. Завдяки наявності відповідних умов властивості речей переходять із можливості у дійсність» [51].

За словником української мови, умова – це «необхідна обставина, яка робить можливим здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь», «обставини, особливості реальної дійсності, при яких відбувається або здійснюється що-небудь» [9].

У психологічному словнику умова – існуючий компонент комплексу об'єктів (речей, їх станів, взаємодій), із наявності якого з необхідністю впливає існування даного явища [44].

Аналіз філософсько-енциклопедичних джерел показав виявлену подібність між різними визначеннями розглянутого поняття. По-перше, умова розглядається як фактор, що призводить до виникнення та розвитку досліджуваного явища. В іншому визначенні умова асоціюється із середовищем. За іншими науковими джерелами, умова розглядається як обставина, яка сприяє створенню чогось, та як набір правил і вимог, виконання яких гарантує певний результат.

Відомий науковець І. Г. Тітов наголошував на важливості врахування вчителем психологічних умов, які сприяють ефективному розвитку творчої уяви, виділивши наступні: «максимальне використання життєвого досвіду молодших школярів під час стимулювання різних видів активності; створення творчо насиченого розвивального середовища; заохочення самостійних пошуків та нетривіальних суджень учнів; фасилітація процесу розв'язання ними різних завдань» [45].

Дж. Сміт в основі розвитку творчої особистості вбачає такі психологічні умови: «формування у дітей почуття внутрішньої свободи, розкутості, підтримка інтересу до втілення власних можливостей внаслідок заохочення

дорослим всіх творчих починань дітей».

Вартує уваги наукова думка С.Л. Рубінштейна [38] про взаємозв'язок розвитку здібностей. Відповідно до формули вченого, зовнішні умови впливають на процес розвитку індивіда через внутрішні мотиви, що утворюються в ньому. В основу формули покладена думка про протилежність між зовнішніми та внутрішніми умовами розвитку. Проте зазначені протиріччя створюють умови для переходу одна в одну.

С.Л. Рубінштейн, відповідно до означеної проблеми, поділяє умови на зовнішні та внутрішні, вказуючи на їх взаємозв'язок та взаємообумовленість завдяки інтеріоризації зовнішніх факторів через їх усвідомлення, опрацювання і присвоєння психікою особистості. На думку автора, зовнішні умови починають спрацьовувати після їх сприйняття людиною та перетворення у внутрішні.

При аналізі уяви як психологічного процесу, особливо актуальною та перспективною, в рамках нашого дослідження, вважаємо саме точку зору Л.С. Виготського щодо залежності продуктивності уяви (творчої уяви) від розвитку мовлення дитини. Працюючи над даною проблемою, вчений висунув цілу концепцію, згідно якої «розвиток уяви залежить від розвитку мови, яка звільняє дитину від безпосередніх вражень про предмет та надає можливість уявити предмет, який для неї невідомий, і роздумувати про нього». Уява пов'язана з основною психологічною формою спілкування з навколишнім світом, тому всі видумані вистави «відбуваються не підсвідомо, а свідомо, із прямою установкою на те, щоб пізнати невідомий фантастичний образ, що відноситься до майбутнього або до минулого» [10].

Виникнення в дітей оригінальних думок, несподіваних рішень можливо лише при мінімальному використанні в роботі готових шаблонів та штампів, які подаються дітям у готовому вигляді в якості певних об'єктів. Пригнітивши шаблонним мисленням дитячу творчість, ми відповідно зменшуємо рівень творчої уяви. Важливо давати волю дитячій фантазії і не стримувати її певними обмеженнями, та не навіювати власну думку.

Створивши відповідні умови та надавши «психолого-педагогічну

свободу» для творчості, враховуючи індивідуальні особливості дитини, в результаті ми отримуємо – дитячу творчість, тобто вміння створювати дитиною новий, оригінальний продукт творчої уяви. Отже, коли пріоритет надається досвіду над навчінням, знання не придушуються і не паралізують ініціативу дитини, що, в свою чергу, дає можливість відчувати радість творчості, успіху, можливості вільно діяти та не боятись ініціювати свої ідеї.

Для ефективного розвитку творчої уяви здобувачів початкової освіти участь у навчальній діяльності повинна забезпечити відповідні психолого-педагогічні умови. Ці умови мають створити сприятливе освітнє середовище, яке сприяє підвищенню результативності розвитку творчої уяви учнів початкової школи під час навчального процесу.

Перша умова – проведення навчальних екскурсій з метою спостереження і вивчення учнями різних об'єктів, явищ дійсності, їх взаємозв'язків і взаємозалежностей.

Творча уява дітей молодшого шкільного віку розвивається поступово, в міру набуття ним реального життєвого досвіду. Чим багатший досвід дитини, чим більше вона бачила, чула, дізналася, чим більше вражень про навколишню дійсність вона накопичила, тим багатшим матеріалом володіє її уява.

Друга умова – необхідне та доцільне застосування наочних засобів навчання на уроках у початковій школі.

Образи уяви створюються завдяки здатності людини помічати і виокремлювати в усьому, що вона бачить, читає, чує, відчуває і переживає, окремі деталі, якості, ознаки, властивості предметів і використовувати їх при створенні нових образів [10].

Третя умова – використання дидактичних та сюжетно-рольових ігор з метою активізації творчої уяви молодших школярів.

Розширення чуттєвого досвіду дитини не обмежується лише накопиченням і відображенням уявлень про світ. Окрім цього, важливим є розвиток здібностей до переосмислення та поєднання цього досвіду. Процес перетворення оточуючого світу через активне переформування наявного

досвіду можливий лише через активну взаємодію суб'єкта з об'єктом, тобто через діяльність.

Аналіз та реалізація психолого-педагогічних умов для розвитку творчої уяви дітей молодшого шкільного віку в освітньому процесі дозволили зробити наступні висновки: творча уява здобувачів освіти цієї вікової категорії існує, функціонує та зростає в контексті їх взаємодії з оточуючим світом. Вона виникає від реакції дітей на зовнішню реальність і не лише відтворює її, але й доповнює, дозволяючи модифікувати реальність та передбачати майбутні події у вигляді образів.

Детальний аналіз особливостей прояву творчої уяви у дітей молодшого шкільного віку дозволив нам визначити основні критерії творчої уяви здобувачів початкової освіти, які подані нами у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1.

Визначення та опис складових творчої уяви

Критерії творчої уяви	
Категорія	Опис
Оригінальність	<ul style="list-style-type: none"> - Породження уявою нових образів без повторень; - нетиповість змісту; - емоційна забарвленість; - цілісність; - естетична оформленість; - відсутність стереотипів.
Новизна	<ul style="list-style-type: none"> - Створення принципово нових ідей чи образів; - здатність пропонувати нестандартні рішення; - відхилення від шаблонного мислення;
Деталі	<ul style="list-style-type: none"> - Вміння додавати дрібні, значущі елементи в образи; - ретельна проробка деталей у фантазіях; - точність і конкретність у створення уявних структур.

Швидкість	<ul style="list-style-type: none"> - Обсяг створення образів за одиницю часу; - швидкість орієнтації в невідомих ситуаціях; - яскравість виникаючих образів за одиницю часу.
Предметність	<ul style="list-style-type: none"> - Відповідність образів конкретним, реальним характеристикам; - узгодженість образів з об'єктами дійсності; - здатність надавати уявним образам чітких контурів та структур.

Формування творчої уяви дітей молодшого шкільного віку з порушенням інтелектуального розвитку буде успішним лише у випадку, якщо цей процес буде цілеспрямованим і включатиме в себе вирішення різноманітних психолого-педагогічних завдань, спрямованих на досягнення кінцевої мети – комплексного розвитку особистості.

Отже, у сучасному світі розвиток творчої уяви у дітей молодшого шкільного віку визнається однією з ключових складових їхнього навчання та формування особистості. Забезпечення стимулювання творчого мислення та уяви стає актуальним завданням для освітніх систем, оскільки це сприяє формуванню гнучких, ініціативних громадян, здатних до творчого самовираження та пошуку креативних рішень.

Розвиток творчої уяви в дітей молодшого шкільного віку відіграє ключову роль у їхньому когнітивному, емоційному та соціальному розвитку. Творчість і уява стають фундаментом для подальшого освоєння знань, вмінь та навичок у різних сферах життя.

Однак, важливо враховувати, що діти з порушеннями інтелектуального розвитку потребують спеціального підходу до розвитку їхньої творчої уяви. Це вимагає індивідуалізованого підходу та врахування їхніх особливостей та потреб.

У результаті аналізу філософських, енциклопедичних та психологічних джерел, а також враховуючи наукові концепції та емпіричні дослідження, ми виявили різноманітність підходів та точок зору щодо визначення поняття

"умова". Зазначено, що умова може сприяти виникненню та розвитку певного явища, бути асоційованою з середовищем, виступати як обставина для створення чогось або як набір правил і вимог. Психологічні умови розвитку, згідно з науковими дослідженнями, включають створення творчого середовища, підтримку самостійних пошуків учнів та формування внутрішніх мотивів.

У результаті детального аналізу особливостей прояву творчої уяви у дітей молодшого шкільного віку, ми визначили критерії, які виявилися ключовими для оцінки творчого потенціалу учнів. Основні категорії критеріїв включають оригінальність, предметність, швидкість, новизна та деталі.

Висновки до першого розділу

Уява є психічним процесом, що допомагає створити образ предмета або ситуації зі сполученням отриманих раніше вражень.

Існують два типи уяви: пасивна і активна. Творча уява, яка є формою активної уяви, передбачає самостійне створення нових образів, що виражаються у винахідливих та розумних виробках. Процес уяви завжди пов'язаний з пам'яттю та мисленням, тому завданням педагогів є не лише навчати дітей фантазувати, мріяти та писати, але й навчити їх мислити, запам'ятовувати та розповідати. Це сприятиме успішному розвитку творчої уяви у цієї категорії дітей.

Проаналізувавши процес розвитку творчої уяви у дітей молодшого шкільного віку, ми виділили три основні етапи її формування: виникнення творчої ідеї; виношування задуму та реалізація задуму. Тобто, розвиток творчої уяви передбачає поступовий перехід від формування ідеї до її втілення, що потребує цілеспрямованого педагогічного супроводу, адаптації завдань і стимулювання асоціативного мислення.

Уява є ключовим психічним явищем, що має важливе значення у формуванні особистості, особливо у дітей з інтелектуальними порушеннями. Проблема дослідження уяви привертає значний інтерес як в психології, так і в

педагогіці. Наукові дослідження, проведені вітчизняними та зарубіжними вченими, показують широкий спектр аспектів уяви, її різноманітні форми та вплив на психофізіологічний стан особистості. Уява виявляється не лише як елемент творчості, але і як засіб сприйняття та перетворення світу, що оточує нас. Результати наукових досліджень підкреслюють важливість подальших досліджень у цій області для розуміння механізмів розвитку та підтримки розвитку уяви у дітей з особливими потребами.

Розвиток творчої уяви в дітей молодшого шкільного віку відіграє ключову роль у їхньому когнітивному, емоційному та соціальному розвитку. Творчість і уява стають фундаментом для подальшого освоєння знань, вмінь та навичок у різних сферах життя.

Однак, важливо враховувати, що діти з порушеннями інтелектуального розвитку потребують спеціального підходу до розвитку їхньої творчої уяви. Це вимагає індивідуалізованого підходу та врахування їхніх особливостей та потреб.

У результаті детального аналізу особливостей прояву творчої уяви у дітей молодшого шкільного віку, ми визначили критерії, які виявилися ключовими для оцінки творчого потенціалу дітей молодшого шкільного віку. Основні категорії критеріїв включають оригінальність, предметність, швидкість, новизна та деталі.

РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ УЯВИ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

2.1. Організація та методика констатувального етапу дослідження

Розв'язання проблеми розвитку творчої уяви у дітей молодшого шкільного віку з інтелектуальними порушеннями передбачає вивчення її особливостей. Це й зумовило визначення основного завдання констатувального етапу дослідження, зокрема: вивчити та з'ясувати особливості рівня сформованості творчої уяви та динаміку її розвитку в здобувачів початкової освіти з інтелектуальними порушеннями.

Дослідження обраної проблеми проводилося з жовтня 2023р. до листопада 2024 рр. і включало такі етапи:

Перший етап: жовтень-листопад 2023р. – було підібрано та проведено аналіз спеціальної літератури з проблеми дослідження, визначено актуальність, об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження.

Другий етап: грудень 2023 р. – травень 2024 р. – було проведено моніторинг рівня сформованості творчої уяви третьокласників, які мають інтелектуальні порушення; розроблено, впроваджено та експериментально перевірено спеціальну методику розвитку творчої уяви дітей молодшого шкільного віку з інтелектуальними порушеннями засобами народної іграшки.

Третій етап: червень – листопад 2024 р. було здійснено узагальнення результатів дослідження, вносилися відповідні корективи.

Наша дослідно-експериментальна робота здійснювалася на базі комунального закладу загальної освіти «Луцький ліцей № 27» та комунального закладу загальної середньої освіти «Луцька гімназія № 3» міста Луцька і ґрунтувалася на теоретичних положеннях, викладених у першому розділі нашого дослідження, стосовно розвитку творчої уяви дітей молодшого шкільного віку з інтелектуальними порушеннями.

На констатувальному етапі нашого дослідження ми визначали рівень

сформованості творчої уяви у дітей з інтелектуальними порушеннями. У дослідженні взяли участь 10 третьокласників з інтелектуальними порушеннями (легкий ступінь)». Учасники були поділені на дві групи: експериментальну - 5 здобувачів освіти Луцького ліцею № 27 (З-В, З-Г, З-Д класи) та контрольну - 5 дітей Луцької гімназії № 3 (З-А, З-В класи).

Мета першого етапу дослідження полягала у виявленні початкового рівня сформованості творчої уяви дітей молодшого шкільного віку.

Завдання дослідження:

1. Провести діагностику рівня сформованості творчої уяви у дітей молодшого шкільного віку з інтелектуальними порушеннями;
2. Впроваджуємо експериментальну методику з формування творчої уяви у дітей молодшого шкільного віку з інтелектуальними порушеннями засобами народної іграшки;
3. Систематизувати результати дослідно-експериментальної роботи та зробити висновки.

З метою проведення першого етапу дослідної роботи нами використано діагностичну методику, яка дозволяє визначити рівень сформованості творчої уяви дітей молодшого шкільного віку.

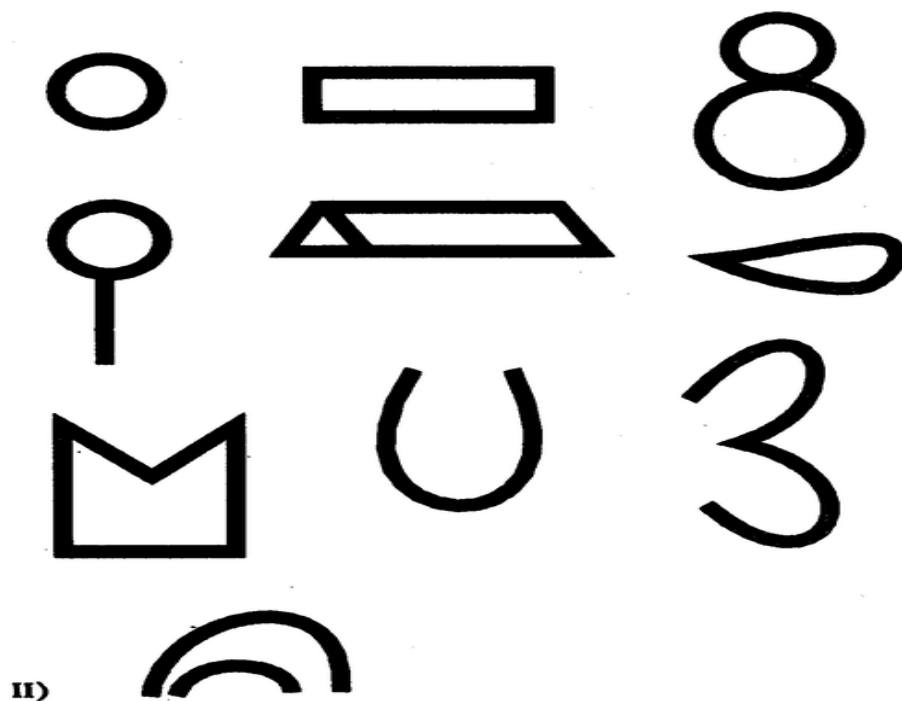
Індивідуальному психолого-педагогічному дослідженню передувала бесіда, мета якої полягала у встановленні позитивного емоційного контакту з дитиною та формуванні у неї позитивного ставлення до дослідження. Розмова включала як обов'язкові, так і спонтанні питання, які залежали насамперед від психоемоційного стану дитини. Під час дослідження здійснювалось спостереження, необхідність якого полягала у виявленні поведінкових особливостей дитини.

Для визначення початкового ступеня сформованості творчої уяви у дітей молодшого шкільного віку нами використано методику американського психолога Елліс Пол Таранса «Домальовування фігур» [48].

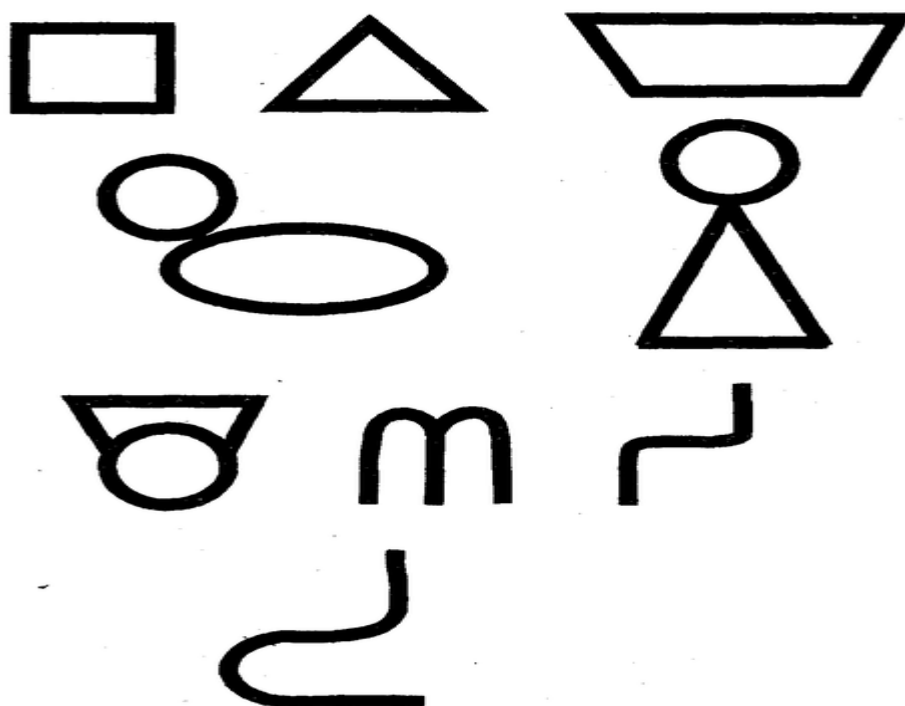
Методика спрямована на визначення рівня розвитку творчої уяви дитини, здатність створювати оригінальні образи. Як матеріал використовується

комплект карток, на кожній з яких намальована одна фігура. Кожен набір складається із 10 карток. Розмір кожної картки становить чверть листа А4.

Наприклад малюнок 2.1

Малюнок 2.2

Перед обстеженням експериментатор звертається до дитини: «Зараз ти будеш малювати чарівні фігурки. Чарівні вони тому, що кожен фігурку можна домалювати так, що вийде якась картинка, будь-яка, яку ти захочеш».

Картки із зображенням фігур надаються по одній. Важливо, щоб дитина давала назву своїм малюнкам – це дозволяє експериментатору більш точно оцінити графічний образ та уникнути непорозуміння.

Реєстровані показники:

Нульовий рівень – діти не сприймають завдання, уникають взаємодії з фігурками або просто малюють хаотичні лінії, які не мають жодного зв'язку із заданими завданнями. У таких випадках відсутні навіть спроби створити предметний малюнок. Їх діяльність характеризується пасивністю, відсутністю зацікавленості та спонтанного включення у творчий процес.

Низький рівень – діти фактично не сприймають завдання: вони або малюють поруч із заданою фігуркою щось своє, або надають непередметні зображення («такий візерунок»). Іноді ці діти (для 1-2 фігурок) можуть намалювати предметний схематичний малюнок із використанням заданої фігурки. У цьому випадку малюнки, традиційні, примітивні, шаблонні схеми.

Середній рівень – діти малюють великих фігурок, проте всі малюнки схематичні, без деталей. Завжди є малюнки, які повторили самою дитиною чи іншими дітьми.

Достатній рівень – діти створюють усі задані фігурки, при цьому додаючи певні деталі до малюнків, але їх роботи залишаються здебільшого схематичними. Оригінальність може спостерігатися в частині малюнків, проте значна частина все ще нагадує шаблонні ідеї, які повторюють малюнки інших дітей або самої дитини.

Запропонована для домальовування фігурка зазвичай є центральним елементом малюнка. Методика проводилася з кожною дитиною індивідуально.

Підбір діагностичного інструментарію ґрунтувався на таких вимогах:

- методика повинна бути простою у використанні та не трудомісткою;

- максимально охоплювати всі аспекти досліджуваного явища;
- бути надійною та валідною, однозначною і точною;
- адаптованою до вікового періоду, який досліджується;
- адаптованою до використання в україномовному середовищі;
- повинна бути проведена належна апробація методики;
- оптимальне навантаження на дитину;
- створення під час діагностики середовища, яке не містить додаткових відволікаючих факторів;
- зручний математичний інструментарій для обрахунку результатів.

Після проведення діагностичного дослідження на констатуючому етапі було здійснено кількісну та якісну обробку даних.

Результати дослідження стану сформованості, оригінальності та незвичайності творчої уяви за методикою «Домальовування фігур» проаналізовано та занесено у табл. 2.1 (рівні розвитку творчої уяви у дітей з інтелектуальними порушеннями експериментальної групи), у табл. 2.2 (рівні розвитку творчої уяви у дітей контрольної групи), та відображено на гістограмах (гіст. 2.1, 2.2).

Таблиця 2.1

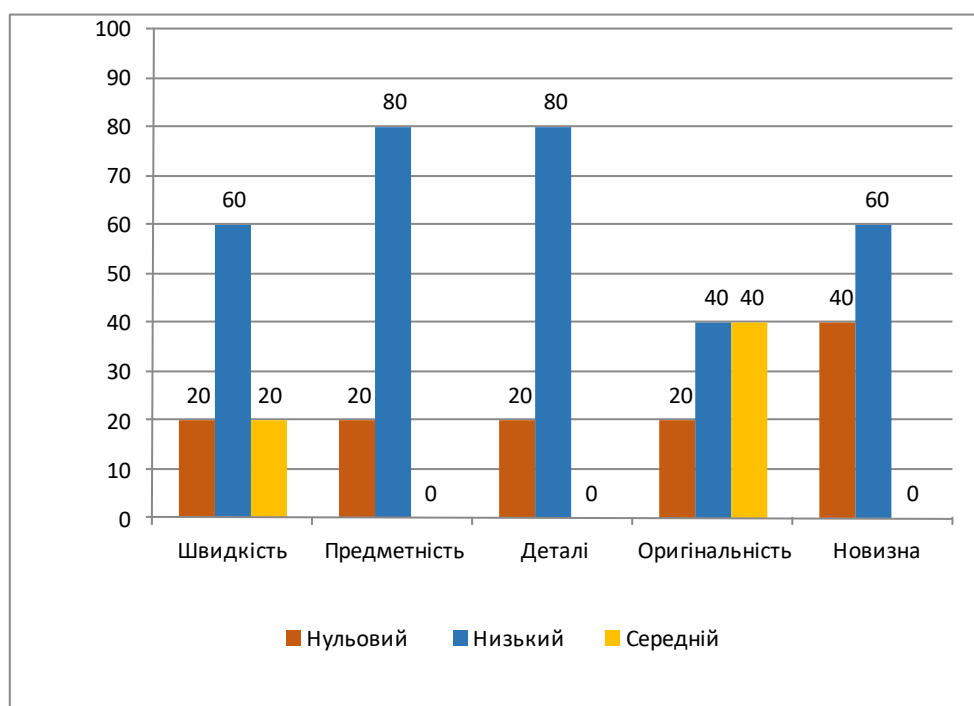
Рівні розвитку творчої уяви за методикою «Домальовування фігур»

Рівні розвитку творчої уяви у дітей з інтелектуальними порушеннями експериментальної групи										
№п/п	Швидкість		Предметність		Деталі		Оригінальність		Новизна	
1.	1	Низ.	1	Низ.	1	Низ.	2	Ср.	1	Низ.
2.	0	Нул.	0	Нул.	1	Низ.	1	Низ.	0	Нул.
3.	1	Низ.	1	Низ.	1	Низ.	1	Низ.	1	Низ.
4.	2	Ср.	1	Низ.	1	Низ.	2	Ср.	1	Низ.
5.	1	Низ.	1	Низ.	0	Нул.	0	Нул.	0	Нул.
Ср. знач	1		0,8		0,8		1,2		0,6	

Кількісну характеристику розвитку творчої уяви, її оригінальності та незвичайності у дітей молодшого шкільного віку з легким ступенем інтелектуальних порушень експериментальної групи на початковому етапі дослідження відображено у табл. 2.1.

Аналіз результатів дозволяє відзначити, що 60% здобувачів початкової освіти експериментальної групи має низький рівень швидкості сприйняття завдання, тоді як 20% мають нульовий і 20% – середній рівень. Більша половина учасників (60%) потребували додаткового пояснення чи показу для виконання завдання.

Гістограма 2.1

Гіст. 2.1. Результати дослідження за методикою «Домальовування фігур»

У 80% дітей низький рівень предметності малюнка (показник «предметність») та насиченості малюнка деталями (показник «деталі»), 20 % дітей показали нульовий рівень за даними показниками.

У 40 % низький та середній рівні виконання домальовування фігурки способом «включення», коли фігурка починає ставати однією з деталей більшого предмета чи сюжету (показник «оригінальність»), 20 % дітей показали нульовий рівень.

60% дітей мають низький рівень за показником «новизна зображень», тоді як у 40% – нульовий рівень. Більшість учасників використовують повторювані елементи, що обмежують їх здатність створювати нові варіації образів.

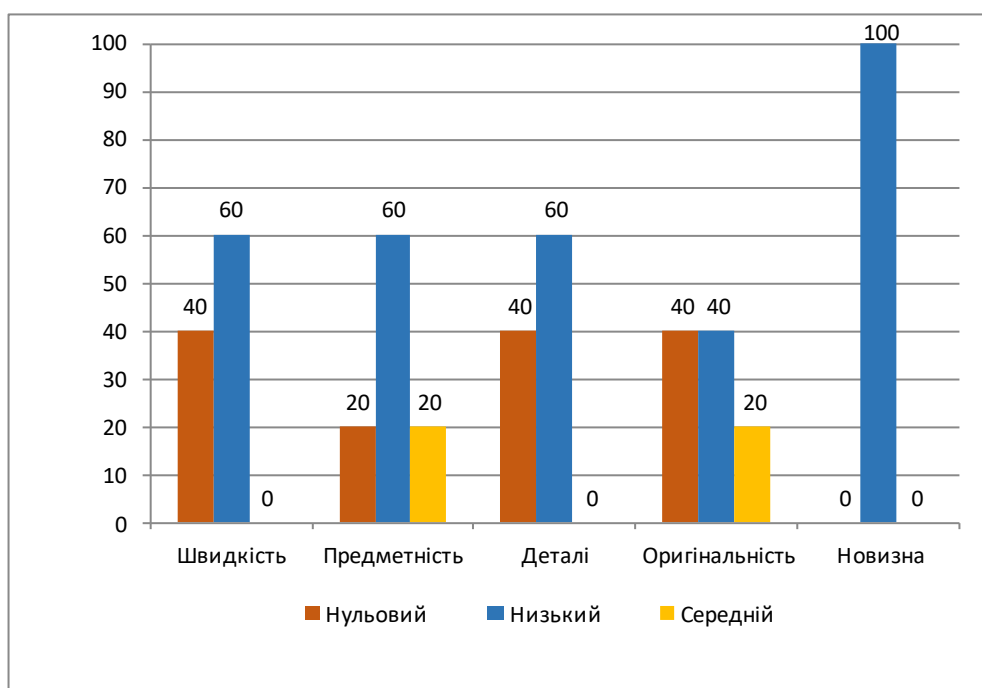
Кількісну характеристику розвитку творчої уяви, її оригінальності та незвичайності у здобувачів освіти контрольної групи на початковому етапі дослідження відображено у табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Рівні розвитку творчої уяви за методикою «Домальовування фігур»

Рівні розвитку творчої уяви у дітей з інтелектуальними порушеннями контрольної групи										
№п/п	Швидкість		Предметність		Деталі		Оригінальність		Новизна	
1.	0	Нул.	1	Низ.	1	Низ.	0	Нул.	1	Низ.
2.	0	Нул.	0	Нул.	1	Низ.	1	Низ.	1	Низ.
3.	1	Низ.	2	Ср.	1	Низ.	1	Низ.	1	Низ.
4.	1	Низ.	1	Низ.	0	Нул.	2	Ср.	1	Низ.
5.	1	Низ.	1	Низ.	0	Нул.	0	Нул.	1	Низ.
Ср. знач	0.6		1		0,6		0.8		1	

Аналіз результатів дозволяє відзначити, що більшість здобувачів початкової освіти контрольної групи має низький рівень розвитку творчої уяви.

Гіст. 2.2. Результати дослідження за методикою «Домальовування фігур»

У 60% дітей низький рівень швидкості (показник «швидкість»), предметності малюнка (показник «предметність») та насиченості малюнка деталями (показник «деталі»). 40 % дітей показали нульовий рівень за такими показниками, як «швидкість», «оригінальність» та «деталі».

Лише 20 % учасників контрольної групи показали середній рівень оригінальності, що означає наявність деяких спроб інтерпретувати фігуру та включити її в нові, значущі образи. Вони частково реалізують завдання на креативність, проте ще обмежені у вільному експериментуванні. Та 20 % дітей показали середній рівень за показником «предметність».

100% дітей показали низький рівень за показником «новизна», їхні малюнки базуються на повторюваних, подібних образах, які не включають нових елементів чи варіацій.

Аналіз процесу домальовування фігурок дітей молодшого шкільного віку з інтелектуальними порушеннями експериментальної та контрольної груп за малюнками відображено у табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Малюнок	Домальовки Експериментальна група	Домальовки Контрольна група	Коментарі*
Коло	Смайлик, голова.	Смайлик, сонце, голова, м'яч.	Діти з ІІ обох груп потребували додаткових пояснень та демонстрації виконання завдань. Найчастіше обирали найбільш очевидні асоціації, та знайомі об'єкти з оточуючого світу. Рідко відходили від простих, стереотипних зображень, проте іноді проявляли оригінальність.
Прямокутник	Будинок, машина, поїзд, двері.	Будинок, машина, екран телевізора.	
Два кружечки один на другому	Сніговик, намисто, окуляри.	Сніговик, намисто.	
Кружок на паличці	Квітка, чоловічок, ліхтар.	Квітка, повітряна кулька, цукерка на паличці.	
«Намети»	Намет, будинок, корона.	Намет, будинок, піраміда, гірка.	
«Крапля»	Крапля, лист дерева, око.	Крапля, листок, пелюстка, вогонь.	
«Прапор»	Прапор, корона, ялинка в лісі.	Прапор, листок на дереві, доріжка, захід сонця.	
«Незавершена крапля»	Крапля, листок	Крапля, листок, рибка.	
«3»	Буква «3», цифра «3», орнамент	Буква «3», цифра «3», змія.	
«Райдуга»	Веселка	Веселка	

Таким чином, можна зробити висновок, що рівень сформованості творчої уяви, виявлений за методикою «Домальовування фігур» у дітей з легким

ступенем інтелектуальних порушень досліджуваних груп, характеризується відсутністю оригінальності, конкретністю, стереотипними малюнками та схожістю з малюнками інших дітей. Завдання, пов'язані зі створенням нових образів, не викликають у дітей молодшого шкільного віку особливого інтересу, і тому виконуються на низькому рівні активності. Оскільки уява нерозривно пов'язана з іншими психічними процесами, низький рівень її розвитку може негативно впливати на пізнавальну діяльність в цілому.

Отже, для підвищення показників, ми вважаємо за необхідне розроблення та застосування експериментальної методики з формування творчої уяви у дітей з інтелектуальними порушеннями засобами народної іграшки, а також використання всіх доступних їм видів діяльності з виготовлення народної іграшки з метою розвитку творчої уяви та корекції порушень інтелекту.

2.2. Експериментальна методика та результати її впровадження

Аналіз результатів діагностики виявив значні труднощі у розвитку творчої уяви у третьокласників з легким ступенем інтелектуальних порушень. Це вказує на необхідність розробки та реалізації цілеспрямованих педагогічних заходів для подолання цих труднощів.

З метою підвищення ефективності корекційно-розвивальної роботи ми розробили спеціальну методику, яка передбачає використання народної іграшки як засобу для стимулювання творчої активності.

В рамках експериментального дослідження ми порівнювали ефективність двох підходів до розвитку творчої уяви у дітей з легкими інтелектуальними порушеннями. Експериментальна група працювала за розробленою нами методикою, що базувалася на використанні народної іграшки. Контрольна група, як і раніше, займалася за загальноприйнятими програмами розвитку творчих здібностей.

Мета експериментальної методики – формування та розвиток творчої уяви у дітей з інтелектуальними порушеннями засобами народної іграшки.

Для досягнення поставленої мети необхідно було виконати такі завдання:

Освітні: збагачувати та розширювати уявлення дітей про народну іграшку, вчити розрізняти особливості різних видів народної іграшки, удосконалювати технічні навички при роботі з папером, фарбами, пластичними матеріалами та відповідними інструментами.

Розвиваючі: розвивати у дітей з творчу уяву, творче мислення, фантазії через ознайомлення, виготовлення та оздоблення народної іграшки, розвиток дрібної моторики, естетичного сприйняття, почуття прекрасного.

Виховні: виховувати любов до народної творчості, народної іграшки, до історії та традицій України [2, с. 41].

Творча уява у дітей молодшого шкільного віку засобами народної іграшки в декоративно-прикладній діяльності розвивалася у різних напрямках:

- попереднє створення ескізів на папері;
- продумування елементів візерунка та їх розташування;
- створення продуктів декоративної діяльності за мотивами художніх промислів;
- уміння підібрати спосіб оформлення предмета;
- здатність перенести задуманий декоративний візерунок на виріб.

Розвитку творчої уяви сприяли такі умови, як особистісно-орієнтована взаємодія між педагогом та дітьми, стимулювання мотивації дитини, формування потреби в декоративній діяльності за мотивами художніх промислів.

Для розвитку творчої уяви у дітей, які мають легкий ступінь порушень інтелектуального розвитку в процесі творчої діяльності з народною іграшкою, необхідним було створення відповідних умов [24, с. 62]:

1. Наявність у педагога знань та умінь з виготовлення народної іграшки.
2. Емоційне забарвлення занять, яке викликає зацікавленість до творчої діяльності з використанням народної іграшки.
3. Доброзичлива атмосфера між дітьми та педагогом.
4. Відсутність жорстких методичних обмежень, які перешкоджають

розвитку творчої уяви.

Досить важливою у системі роботи з успішного формування творчої уяви у дітей з легким ступенем інтелектуальних порушень є взаємодія педагогів та батьків, встановлення конструктивних партнерських взаємин між ними задля забезпечення повноцінного загального та інтелектуального розвитку дітей. Велике значення має також підвищення психолого-педагогічної культури батьків при формуванні творчої уяви у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку [43, с. 46].

Основними видами та формами організації роботи з батьками дітей молодшого шкільного віку з інтелектуальними порушеннями були наступні:

1. Проведення психологічних консультацій для батьків дітей, які мають інтелектуальні порушення психологом освітнього закладу, про вплив народної іграшки на інтелектуальний розвиток дитини;

2. Онлайн-бесіди з батьками дітей на теми: «Виготовлення народної іграшки – ляльки-мотанки»; «Вплив народної іграшки на розвиток фантазії, уяви, творчого мислення»;

3. Дистанційна робота з батьками з оформлення інформаційних стендів як у класі, так і біля кабінету педагога-психолога, наприклад, на тему «Що повинна знати та вміти дитина при вивченні народної іграшки».

Експериментальна методика, що лежить в основі нашого дослідження, базувалася на комплексі занять, які використовували народну іграшку як засіб розвитку творчої уяви дітей з інтелектуальними порушеннями (див. табл. 2.4).

Таблиця 2.4.

Тематичний план комплексу занять з розвитку творчої уяви засобами народної іграшки

№	Тема	Мета	Зміст
1.	Формування уявлення про народну іграшку. Виготовлення фантастичної тварини.	Розвиток показника творчої уяви «оригінальність»	Творче завдання «Неіснуюча тварина»

2.	Формування знань щодо назв іграшок. Виготовлення ляльки Дзвіночок.	Розвиток показника творчої уяви «швидкість»	Творче завдання «Придумай казку»
3.	Ознайомлення дітей з різними видами з народних іграшок. Виготовлення іграшки Коник.	Розвиток показника творчої уяви «оригінальність»	Творче завдання «Фантазер»
4.	Ознайомлення дітей з народною іграшкою з глини. Створення візерунків на папері із зображенням іграшки.	Розвиток показника творчої уяви «детальність»	Творче завдання «Допоможемо художнику»
5.	Робота над народною іграшкою. Виготовлення ляльки-пеленашки.	Розвиток показника творчої уяви «предметність»	Творче завдання «Замовник»
6.	Розвага «Дивограй». Виготовлення ляльки-янгол.	Розвиток показника творчої уяви «новизна»	Творче завдання «Озвуч роль»
7.	Робота з народною іграшкою Пташка. Виготовлення.	Розвиток показника творчої уяви «детальність»	Творче завдання «Обереги в житті українського народу».
8.	Робота з народною іграшкою «Лялька-мотанка». Виготовлення.	Розвиток показника творчої уяви «оригінальність»	Творче завдання «Ярмарок»

У процесі проведення занять велося спостереження за розвитком творчої

уяви дітей з легким ступенем інтелектуальних порушень експериментальної групи. У систему роботи з формування творчої уяви входили заняття з ознайомлення та виготовлення народної іграшки. Пропонуємо для розгляду фрагменти деяких занять:

1. Формування уявлення про народну іграшку. *Виготовлення фантастичної тварини.*

Творче завдання «Неіснуюча тварина».

Мета: розвиток показника творчої уяви «оригінальність».

Заняття вирішує такі завдання:

- формування уявлення про аплікацію з кольорового паперу, як виду народного декоративного мистецтва;

- формування творчого мислення;

- розвиток естетичного смаку;

- виховання любові до народної творчості;

- розвиток творчої активності молодших школярів;

- розвиток дрібної моторики рук;

- розвиток уміння аналізувати власну творчу діяльність та її результати;

- розвиток здатності висловлювати оцінки та судження.

Матеріал: кольоровий папір, ножиці, клей, шаблони геометричних фігур, олівець, запис музики із звуками лісу.

Зміст: дітям пропонується пофантазувати та придумати неіснуючу тварину. Вчитель роздає школярам шаблони геометричних фігур і пропонує з них скласти неіснуючу тварину та описати її. Потім за допомогою техніки «рвана аплікація» діти зображують неіснуючу тварину. Наприкінці заняття діти демонструють свої роботи, діляться враженнями, обмінюються досвідом виконання завдання, висловлюють свою думку щодо роботи однокласників [7, с. 14].

2. Ознайомлення дітей з різними видами народних іграшок. *Виготовлення іграшки «Коник».*

Творче завдання «Фантазер».

Мета: розвиток показника творчої уяви «швидкість».

Заняття вирішує такі завдання:

- формування уявлення про народну іграшку, як вид народного декоративно-прикладного мистецтва;
- формування творчого мислення;
- розвиток естетичного смаку;
- виховання любові до народної творчості;
- розвиток творчої активності молодших школярів;
- розвиток дрібної моторики рук;
- розвиток уміння аналізувати власну творчу діяльність та її результати.

Матеріал: білий картон, конячка шаблон, олівець, ячна шкаралупа, гуаш, кисть, клей, аудіо-програвач, записи народних пісень.

Зміст: вчитель просить дітей показати свою улюблену іграшку та розповісти про неї. Потім педагог демонструє народну іграшку – «Конячку». Діти порівнюють свої іграшки з конячкою, виділяючи подібності та відмінності. Вчитель роздає шаблон конячки та пропонує школярам з допомогою техніки «мозаїка з ячної шкаралупи» та розмальовки перетворити конячку в справжній витвір мистецтва. Під час виконання завдання звучать записи українських народних пісень. Наприкінці заняття діти демонструють свої роботи, діляться враженнями, розповідають про свою роботу, висловлюють свою думку про роботу однокласників [7, с. 17]. *(Розробки занять з народною іграшкою подано у Додатку А).*

3. Ознайомлення дітей з народною іграшкою виготовленою з глини.

Створення візерунків на папері із зображенням іграшки.

Творче завдання «Допоможемо художнику»

Мета: розвиток показника творчої уяви «детальність».

Заняття вирішує такі завдання:

- ознайомлення з народними ремеслами України;
- формування уявлення про технологію створення глиняної іграшки та її естетичні особливості;

- формування вміння малювати найпростіші елементи розписів;
- виховання любові до народної творчості;
- розвиток естетичного сприйняття, почуття прекрасного;
- розвиток творчої активності дітей з інтелектуальними порушеннями;
- розвиток уміння аналізувати власну творчу діяльність та її результати.

Матеріал: аркуш паперу із зображенням глиняної іграшки, гуаш, пензлі, палітра, серветки, баночки для води, інтерактивна дошка, проектор.

Зміст: показ презентації «Різновиди української глиняної іграшки». У процесі її перегляду діти ознайомлюються з історією створення глиняної іграшки, основними етапами її виготовлення. Потім вчитель роздає кожному школяреві аркуш паперу, на якому зображено ескіз глиняної іграшки та просить «допомогти художнику», домалювати і розфарбувати цю іграшку [2, с. 41].

Наприкінці заняття діти показують свої роботи та діляться враженнями.

4. Робота над народною іграшкою. *Виготовлення ляльки-пеленашки.*

Творче завдання «Замовник»

Мета: розвиток показника творчої уяви «оригінальність».

Заняття вирішує такі завдання:

- формування уявлення про ляльку-пеленашку, як вид народного мистецтва;

- формування творчого мислення;
- розвиток естетичного смаку;
- формування позитивного ставлення до спільної діяльності;
- розвиток ділових міжособистісних відносин під час спільної діяльності;
- формування у дітей умінь оцінювати процес та результат виконання завдання.

Матеріал: папір з частинами ляльки-пеленашки, акварель, гуаш, пензель, пластилін, блискітки, бісер.

Зміст: дітям роздають аркуші з частинами ляльки-пеленашки і пропонують створити кожну частину за допомогою фарб, пластиліну, прикрас так, щоб вони були неповторними. Потім ці частини з'єднуються у загальну

ляльку-пеленашку [34, с. 12].

5. Робота з народною іграшкою «Лялька-мотанка». *Виготовлення.*

Розвиток показника творчої уяви «оригінальність»

Творче завдання «Ярмарок».

Мета: розвиток показника творчої уяви «детальність, оригінальність».

Заняття вирішує такі завдання:

- дати дітям знання про мотані з тканини українські народні іграшки;
- поглибити знання дітей про технологію виготовлення іграшок (матеріал, техніку виготовлення, інструменти);

- навчити дітей самостійно виготовляти іграшки з тканини,
- використовуючи відомі прийоми змотування, зкручування.

Виховувати повагу до народних умільців і бережне ставлення до результатів їх праці.

Матеріал: клаптики тканини, нитки, ножиці, записи українських народних пісень.

Зміст: під час показу виготовлення ляльки вчитель детально показує та розповідає з чого починати, як змотувати тканину в «рулетик», як з'єднувати обидві частини ляльки в одну та ін. Та обов'язково розповісти про історію виникнення цієї іграшки. Для того щоб дитина зробила що-небудь із ниток або тканини, їй необхідно уважно розглянути зразки, а згодом виготовити щось подібне [34, с. 15]. Під час виготовлення іграшок із тканини, ниток немає потреби дотримуватися викладеного у методиках порядку роботи (*Додаток Б*).

У процесі проведення занять діти показали якісно новий рівень розвитку творчої уяви. Робота з народною іграшкою допомагала дітям продукувати більше цікавих та незвичайних ідей, створювати неповторні образи та нові незвичайні деталі, легше перемикалися на нові завдання.

На заняттях ми спостерігали за тим як діти ставали активнішими, самостійнішими. Вони без допомоги педагога створювали оригінальні продукти декоративної діяльності за мотивами художніх промислів. Оригінальнішими стали образи – із стандартного набору елементів діти

створювали неповторні візерунки, відображаючи показник «новизна», виготовлені ними вироби стали більш емоційно забарвлені, в міру опрацьованими деталями, які не повторювалися, що може свідчити про підвищення показника «оригінальність». На заняттях діти з захопленням відносилися до творчих видів декоративної діяльності пов'язаних з виготовленням народної іграшки, уважно слухали інструкції, налаштувалися на позитивний результат, намагалися бути акуратними, спокійно перемикалися з одного виду діяльності на інший.

Спостереження за дітьми в процесі роботи з народною іграшкою показало, що такі заняття їм подобаються і вони здатні висловлювати свій емоційний стан і свою позицію через продукти діяльності, а різноманітні творчі завдання підвищують інтерес до виготовлення народної іграшки за власною уявою. Розвиток творчої уяви дітей з легким ступенем інтелектуальних порушень, перебуваючи у зв'язку з іншими психічними процесами, сприяє таким елементам пізнавальної сфери розвитку як сприйняття, пам'ять і мислення. Ігрова форма навчання та умови творчої діяльності створюють сприятливу базу для розвитку творчої уяви дітей з інтелектуальними порушеннями.

Для перевірки ефективності експериментальної методики з формування творчої уяви у дітей з інтелектуальними порушеннями було проведено контрольний етап дослідження.

Для того, щоб простежити динаміку розвитку творчої уяви у третьокласників експериментальної та контрольної груп, на завершальному етапі дослідження ми повторно використали методику, яка застосовувалась на початку експерименту. Це дозволило нам порівняти отримані результати та визначити ефективність розробленої нами експериментальної методики.

Результати дослідження стану сформованості, оригінальності та незвичайності творчої уяви за методикою «Домальовування фігур» на контрольному етапі проаналізовано та занесено у табл. 2.5 (рівні розвитку творчої уяви у дітей з інтелектуальними порушеннями контрольної групи), у

табл. 2.6 (рівні розвитку творчої уяви у дітей експериментальної групи), та відображено на гістограмах (гіст. 2.3, 2.4).

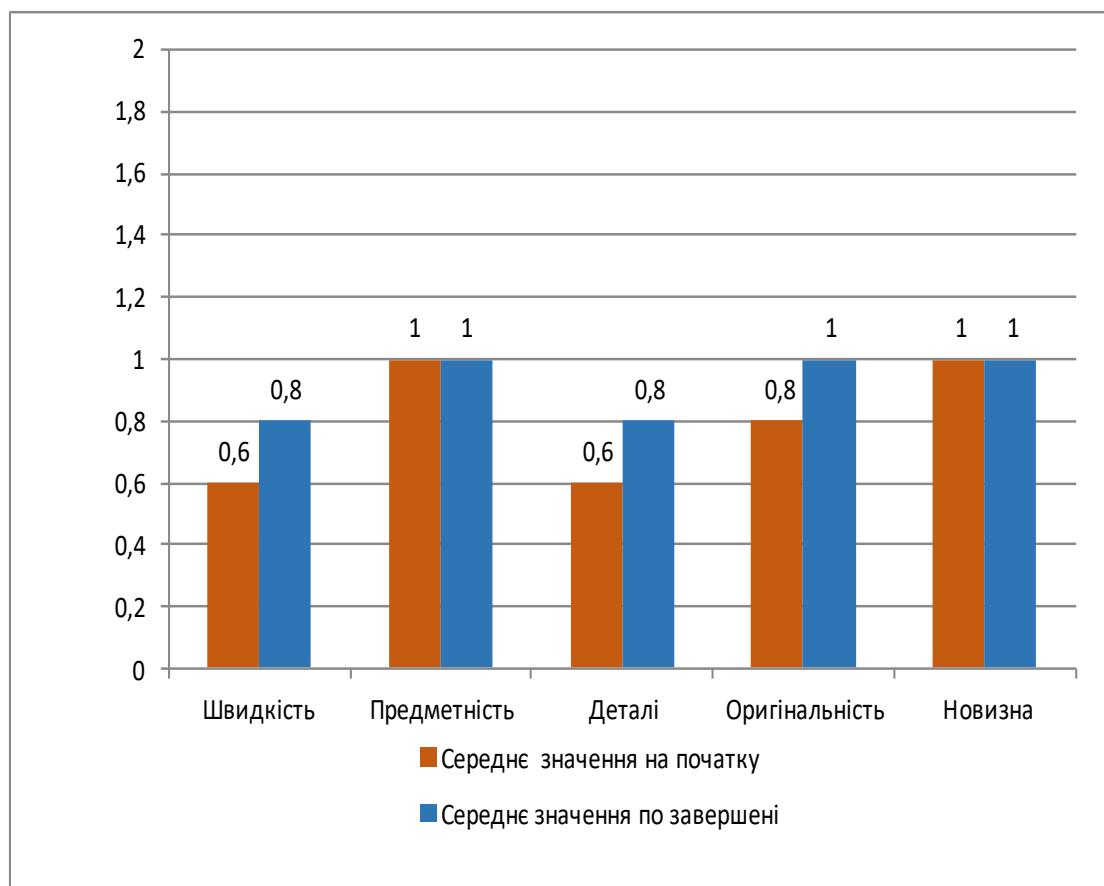
Кількісну характеристику розвитку творчої уяви, її оригінальності та незвичайності у третьокласників з легким ступенем інтелектуальних порушень контрольної групи на завершальному етапі дослідження відображено у табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Рівні розвитку творчої уяви за методикою «Домальовування фігур»

Рівні розвитку творчої уяви на контрольному етапі дослідження у дітей контрольної групи										
№п/п	Швидкість		Предметність		Деталі		Оригінальність		Новизна	
1.	1	Низ.	1	Низ.	1	Низ.	1	Низ.	1	Низ.
2.	0	Нул.	0	Нул.	1	Низ.	1	Низ.	1	Низ.
3.	1	Низ.	2	Ср.	1	Низ.	1	Низ.	1	Низ.
4.	1	Низ.	1	Низ.	0	Нул.	2	Ср.	1	Низ.
5.	1	Низ.	1	Низ.	1	Низ.	0	Нул.	1	Низ.
Ср. значення на поч.		0,6	1		0,6		0,8		1	
Ср. значення по заверш.		0,8	1		0,8		1		1	

У процесі дослідження розвитку творчої уяви у дітей контрольної групи використовувалася традиційні методики, що дещо вплинула на отримані результати. Аналіз результатів показав, що приріст за більшістю показників є помірним і незначним, що відображає обмежену ефективність традиційного підходу у розвитку окремих творчих аспектів.

Гіст. 2.3. Результати дослідження за методикою «Домальовування фігур»

Результати за показником «швидкість» показали приріст на 33.3%. Це свідчить про покращення здатності дітей швидше виконувати завдання, хоча приріст залишається відносно невисоким у контексті розвитку творчої уяви.

Показник "Деталі" зріс з 0.6 до 0.8, що відповідає приросту на 33.3. Це свідчить про покращення в здатності дітей бачити та відображати дрібні деталі в своїх творчих роботах, що є важливим аспектом розвитку уяви.

Оригінальність зросла на 25%, що свідчить про певне підвищення здатності дітей проявляти індивідуальний підхід у виконанні завдань. Проте цей показник також залишається відносно невисоким і відображає обмежені можливості традиційної методики у стимулюванні оригінальності.

Показники «предметність» та «новизна» залишилися на незмінному рівні, без приросту.

Аналіз результатів показав, що традиційна методика навчання мала

обмежений вплив на розвиток творчих здібностей дітей контрольної групи. Спостерігалось незначне покращення лише в таких аспектах, як швидкість, деталізація та оригінальність виконання завдань, тоді як рівень предметності та новизни ідей залишився незмінним.

Незначне покращення окремих показників свідчить про те, що традиційна методика навчання не повністю ефективна для розвитку творчих здібностей дітей з інтелектуальними порушеннями.

Це вказує на необхідність вдосконалення або заміни традиційної методики на більш інноваційні підходи, які б дозволили досягти більш значущих результатів. Кількісну характеристику розвитку творчої уяви, її оригінальності та незвичайності у здобувачів освіти молодшого шкільного віку експериментальної групи на завершальному етапі дослідження відображено у табл. 2.6.

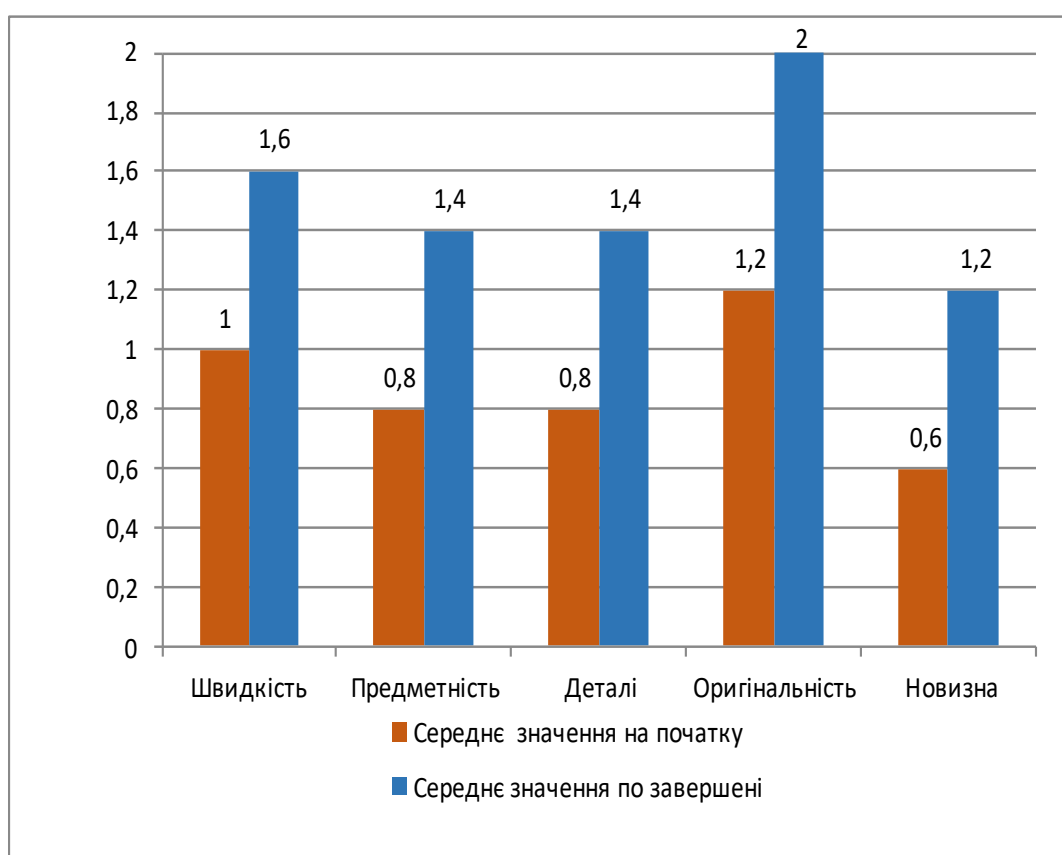
Таблиця 2.6

Рівні розвитку творчої уяви за методикою «Домальовування фігур»

Рівні розвитку творчої уяви на контрольному етапі дослідження у дітей з інтелектуальними порушеннями										
№п/п	Швидкість		Предметність		Деталі		Оригінальність		Новизна	
	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2
1.	2	Ср.	1	Низ.	1	Низ.	3	Дост.	1	Низ.
2.	1	Низ.	1	Низ.	2	Ср.	2	Ср.	1	Низ.
3.	1	Низ.	2	Ср.	1	Низ.	1	Низ.	1	Низ.
4.	3	Дост.	2	Ср.	2	Ср.	2	Ср.	2	Ср.
5.	1	Низ.	1	Низ.	1	Низ.	2	Ср.	1	Низ.
Ср. значення на поч.		1	0,8		0,8		1,2		0,6	
Ср. значення по заверш.		1,6	1,4		1,4		2		1,2	

На початку експерименту середнє значення за показником «швидкiсть», з якою дiти виконували завдання, було 1. Це свiдчить про досить низький рiвень оперативностi в роботi з завданнями на розвиток уяви. Пiсля завершення експерименту середнє значення збiльшилось до 1.6, що вказує на прирiст на 60%. Таке зростання свiдчить про значне покращення швидкостi реакцiї та спроможностi дiтей швидше генерувати iдеї. Це свiдчить про зниження бар'єрiв на етапi iнiцiацiї творчих iдеї.

Гiстограма 2.4

Гiст. 2.4. Результати дослідження за методикою «Домальовування фігур»

На початковому етапi середнє значення за показником «предметність» становило 0.8, на завершальному етапi середнє значення предметностi зросло до 1.4, що еквiвалентно приросту на 75%. Це зростання показує, що дiти почали краще розумiти та вiдтворювати конкретнi елементи у своїй творчій дiяльностi.

Початкове середнє значення деталiзацiї становило 0.8, пiсля впровадження експериментальної методики цей показник зрiс до 1.4, що

відповідає приросту на 75%. Діти почали приділяти більше уваги деталям, збагачувати свої ідеї додатковими елементами, що робить їх більш комплексними і різноманітними.

Середнє значення за показником «оригінальність» на початковому етапі становило 1.2. Після завершення експерименту середнє значення піднялося до 2.0, що складає приріст на 66.7%. Діти почали генерувати більш унікальні ідеї, підвищилася їхня спроможність до створення нестандартних і креативних рішень, що є важливою складовою творчої уяви.

Початкове середнє значення за показником «новизна» дорівнювало 0.6, що є найнижчим серед усіх показників на початковому етапі. На завершальному етапі середнє значення новизни зросло до 1.2, що показує приріст на 100%. Це найвищий приріст серед усіх показників і свідчить про суттєве покращення у здатності дітей генерувати нові ідеї. Діти стали більш відкритими до експериментування та виявлення нових рішень.

Результати дослідження чітко демонструють позитивний вплив експериментальної методики на розвиток творчої уяви у дітей експериментальної групи. Кожен із п'яти досліджуваних показників зазнав значного зростання, що свідчить про загальне покращення рівня розвитку творчих здібностей.

Отримані результати переконливо демонструють, що розроблена методика є дієвим інструментом для розвитку творчих здібностей у дітей з особливими освітніми потребами, що робить її перспективною для широкого застосування в спеціальних закладах освіти та закладах з інклюзивним навчанням.

У контрольній групі використовувалися традиційна методика навчання, що базується на класичних педагогічних практиках. Такі методи є загальноприйнятими в роботі з дітьми з інтелектуальними порушеннями, проте часто вони мають низький вплив на розвиток творчої уяви та креативного мислення. Дослідження показало, що застосування традиційної методики навчання не є достатньо ефективним для розвитку творчої уяви дітей та

потребують доповнення більш сучасними інноваційними підходами, особливо у роботі з дітьми з інтелектуальними порушеннями.

Результати дослідження свідчать про те, що традиційна методика навчання призвела до незначного, статистично несуттєвого покращення лише деяких аспектів творчої уяви у контрольній групі. Загалом, рівень розвитку творчих здібностей у цій групі залишився практично незмінним. На відміну від контрольної групи, учасники експериментальної групи, які навчались за розробленою нами методикою з використанням народних іграшок, продемонстрували значне покращення за всіма оцінюваними критеріями творчості, що свідчить про ефективність такого підходу. Отримані результати переконливо доводять ефективність експериментальної методики та її значний потенціал для розвитку творчих здібностей у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку. Це відкриває нові перспективи для вдосконалення освітнього процесу та підвищення якості навчання.

Висновки до другого розділу

На початковому етапі нашого дослідження обидві групи – контрольна та експериментальна – показали низький рівень розвитку творчої уяви. Це проявлялося в одноманітності, стереотипності та повторюваності малюнків. Завдання на створення нових образів не викликали у них цікавості. Оскільки уява тісно пов'язана з іншими психічними процесами, її недостатній розвиток негативно позначається на загальній пізнавальній діяльності в цілому, знижуючи рівень їхнього інтелектуального розвитку.

Протягом дослідження ми спостерігали, як ці групи реагували на різні методики. Контрольна група, яка працювала за традиційною програмою, показала лише незначне підвищення в окремих критеріях, таких як «швидкість», «деталі» та «оригінальність», що вказує на те, що традиційна методика має обмежену ефективність у значному покращенні творчих здібностей у дітей з інтелектуальними порушеннями.

Натомість, в експериментальній групі, де ми застосовували

експериментальну методика з розвитку творчої уяви у дітей інтелектуальними порушеннями засобами народної іграшки, було зафіксовано значне покращення в усіх критеріях.

Таким чином, можна зробити висновок, що запропонована спеціальна методика із застосуванням народної іграшки є ефективним інструментом для розвитку творчої уяви та креативного мислення у дітей з інтелектуальними порушеннями, забезпечуючи не лише покращення творчих показників, але й стимулюючи загальний інтелектуальний і соціальний прогрес. Це підтверджує доцільність впровадження такої методики у освітній процес для забезпечення всебічного розвитку дітей.

ВИСНОВКИ

У дослідженні здійснено теоретичний аналіз та вивчення проблеми розвитку творчої уяви дітей молодшого шкільного віку з інтелектуальними порушеннями; досліджено рівні та особливості вияву творчої уяви, а також умови їх розвитку; обґрунтовано, розроблено та апробовано спеціальну методику формування творчої уяви у дітей молодшого шкільного віку з інтелектуальними порушеннями засобами народної іграшки.

Творча уява дітей молодшого шкільного віку з інтелектуальними порушеннями виступає процесом створення нових, оригінальних образів, які формуються без опори на готові шаблони та базуються на суб'єктивних мисленневих образах та на досвіді дитини.

У нашому дослідженні проведений аналіз процесу розвитку творчої уяви у дітей молодшого шкільного віку з інтелектуальними порушеннями, що є важливим аспектом їхнього загального розвитку. Уява визначена як ключовий психічний процес, що дозволяє дітям створювати образи предметів або ситуацій на основі попереднього досвіду, а також відіграє фундаментальну роль у формуванні їхньої особистості.

Результати дослідження свідчать про те, що активна творча уява є найефективнішим інструментом для розвитку креативного мислення. Оскільки творча уява тісно пов'язана з пам'яттю та мисленням, педагогам необхідно приділяти особливу увагу розвитку цих когнітивних процесів у дітей, зокрема, у дітей з інтелектуальними порушеннями, які потребують індивідуального підходу для розкриття свого творчого потенціалу.

Критеріями творчої уяви дітей молодшого шкільного віку з інтелектуальними порушеннями є: оригінальність – здатність продукувати образи творчої уяви, які відмінні від аналогічних образів створених іншими та попередніх власних; швидкість – обсяг створеного творчого продукту за одиницю часу; новизна – здатність генерувати принципово нові образи і рішення; деталі – уважність до дрібних елементів та їх опрацювання в уявних образах; предметність – чіткість, конкретність та відповідність образів реальним

характеристикам.

На основі виділених критеріїв та узагальнення результатів констатувального етапу дослідження виявлено нульовий, низький, середній та достатній рівні розвитку творчої уяви дітей молодшого шкільного віку з інтелектуального порушення легкого ступеня, встановлено, що переважає середній та низький рівні розвитку творчої уяви, що проявляється у епізодичності інтересів до будь-якого виду творчої діяльності, зниженні пізнавального інтересу, низькій генерації нових ідей, або їх заміні шаблонним виконанням, що призводить до недостатньої кількості знань, умінь та навичок для подальшої активної дії та обмеження словникового запасу дітей із мінімальним використанням художніх засобів мовлення, відсутності взаємозв'язку між створеними образами, помітній низькій емоційній насиченості при створенні образів та їх подальшому використанню для створення кінцевих творчих продуктів, зумовлює необхідність цілеспрямованого створення певних умов розвитку творчої уяви дітей молодшого шкільного віку, які мають інтелектуальні порушення.

З метою перевірки ефективності нового підходу до розвитку творчої уяви у дітей з інтелектуальними порушеннями була розроблена експериментальна методика, що передбачала використання народної іграшки. Для оцінки результатів було сформовано дві групи: експериментальну, яка навчалася за новою методикою, та контрольну, що продовжувала займатися за традиційною програмою.

У контрольній групі використовувалися різні заходи, вправи, ігри або завдання, які спрямовані на стимулювання уяви але без спеціальних технік чи підходів, які пропонує розроблена нами експериментальна методика.

Ми обрали контрольну групу з метою оцінки ефективності нашої експериментальної методики.

Мета експериментальної методики – формування та розвиток творчої уяви у дітей з інтелектуальними порушеннями засобами народної іграшки. Вона включає в себе комплекс з 8 занять з розвитку творчої уяви засобами

народної іграшки.

Протягом експерименту контрольна група, яка працювала за традиційною програмою, продемонструвала незначне покращення лише в окремих критеріях, таких як «швидкість», «деталі» та «оригінальність». Це свідчить про обмежену ефективність традиційних підходів у розвитку творчих здібностей у дітей з інтелектуальними порушеннями. Натомість, експериментальна група, де була застосована розроблена експериментальна методика з використанням народної іграшки, показала значне покращення за всіма критеріями розвитку творчої уяви. Запропонована методика сприяла розвитку творчої уяви, а також позитивно вплинула на інші психічні процеси, такі як пам'ять і мислення.

Результати дослідження продемонстрували, що використання народної іграшки в навчальному процесі для дітей з особливими освітніми потребами призвело до значного розвитку творчих здібностей, подолання стереотипів та підвищення мотивації до навчання. Загалом, дослідження підкреслило необхідність індивідуалізованого підходу до розвитку творчої уяви у дітей, особливо у тих, хто має інтелектуальні порушення. Воно підтвердило, що розвиток уяви не тільки сприяє покращенню когнітивних та емоційних функцій, але й є важливим чинником соціальної адаптації дітей, допомагаючи їм розвивати вміння сприймати та перетворювати навколишній світ, вирішувати нестандартні задачі та творчо підходити до будь-яких життєвих викликів.

Наше дослідження є лише першим кроком на шляху до розуміння того, як найкраще розвивати творчий потенціал дітей молодшого шкільного віку, які мають інтелектуальні порушення у розвитку. Подальші дослідження допоможуть нам розробити ще більш ефективні педагогічні інструменти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абраменкова В. В. Батькам про ігри й іграшки. Берегиня роду. 2017. № 6. С. 6-11.
2. Барташнікова І. А., Барташніков О. О. Розвиток уяви та творчих здібностей у дітей 5-7 р. Тернопіль: «Богдан», 2008. 88 с.
3. Біла І. М. Психологія дитячої творчості. Київ : Фенікс, 2014. 200 с.
4. Борисюк О. М., Лепех О. М. Психологічні аспекти формування уяви у дітей дошкільного віку. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2018. №1. С. 3-13.
5. Боровик О. В. Розвиваємо уяву. *Дошкільна освіта*. 2001. №1(49). С.14-16.
6. Варій М. Й. Загальна психологія. Навчальний посібник. 2-ге видан., випр. і доп. Київ: «Центр учбової літератури», 2017. 968 с.
7. Васильєва Н. С. Методична розробка для дошкільних навчальних закладів «Українська народна іграшка». *Дошкільний навчальний заклад*. 2017. Вип. 5. С. 12-17.
8. Васильєва Т. Українська традиційна іграшка та лялька. *Дитячий садок*. 2012. № 11. С. 3-6.
9. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Глорія Трейд. 2012. 864 с
10. Виготський Л. С. Уява і творчість у дитячому віці. *Освіта* 1991. С. 10-16.
11. Віннічук І. П. Накопичення естетичних вражень – як фактор розвитку творчої уяви молодших школярів. Проблеми сучасної психології: збірник наукових праць Запорізького національного університету та Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Запоріжжя: ЗНУ, 2019. №2 (16). С. 14-20
12. Гац Г. О., Яловицька І. П. Розвиток творчої уяви у дітей молодшого шкільного віку з інтелектуальними порушеннями. Збірник тез доповідей IV

Всеукраїнської науково-практичної конференції «Сучасні теоретичні й прикладні контексти спеціальної та інклюзивної освіти»(16-19 травня 2024 р., Луцьк) / за заг. ред. проф. І.Б. Кузави / І. М. Брушневська, Г. О. Гац, Н.С. Карабанова, З. С. Мацюк, В.Ф. Сергеева, І.І. Сидорук, Л. П. Стасюк, Луцьк, 2024. С. 49-53

13.Герус Л. Українська народна іграшка. К. : Водограй, 2005. 586 с.

14.Гешталь психологія. Філософський енциклопедичний словник. В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. Київ : Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України: Абрис, 2002. 742 с.

15.Гнатюк М. В. Образотворче і декоративно-прикладне мистецтво : навч.-метод. посіб. Ч. І. Івано-Франківськ : Ярина, 2016. 196 с.

16.Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 373 с.

17.Грузинська І. М. Психологічні умови розвитку творчої уяви дітей дошкільного віку: теоретичний аналіз проблеми. *Науковий часопис національного педагогічного університету імені МП Драгоманова. Серія 12: Психологічні науки*, 2017, 5: 95-102.

18.Державний стандарт початкової освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. №87. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/Lavs/show/87-2018>.

19.Дитяча народна іграшка: (історія іграшки). *Бібліотечка вихователя д/с*. 2014. лют. (3–4). С. 42.

20.Діти з особливими освітніми потребами у загальноосвітньому просторі. Навчально-методичний посібник / авт. кол. : Н. Ярмола, Л. Коваль-Бардаш, Н. Компанець, Н. Квітка, А. Лапін. К. : ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2020. 208 с.

21.Іванова В. В. Умови розвитку творчих здібностей у перехідний період від дошкільного до молодшого шкільного віку. Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. Екологічна психологія. 2019. Том. VII. Вип. 47. С. 153-165.

22. Карпенко З. С., Савчин З. Я. Вивчення і розвиток уяви в дитячому віці. Львів: Вік, 2016. 48 с.
23. Кирилова Г. Д. Початкові форми творчої уяви у дітей. Дошкільне виховання. 2017. №2. С. 14-16.
24. Кільова Г. Народна іграшка як засіб виховання дітей. *Рідна школа*. 2018. №6. С. 59-63.
25. Корекційна психопедагогіка (Олігофренопедагогіка) : навчально-методичний посібник / укл. О. В. Гаяш. Ужгород, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2021. 255 с. Режим доступу: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/38837>
26. Країнознавство : навч. посіб. / О. В. Килин : Укоопспілка, Львів. комерц. акад. Львів, 2014. 471 с.
27. Кузан Н. Розробка моделей ляльок на основі художньо-стильових особливостей українського народу. Трудова підготовка в закладах освіти. 2017. №2. С. 39-42.
28. Кульчицька О. І. Простір для здійснення творчих задумів. Обдарована дитина. 2015. № 7. С. 2-5.
29. Ляльки : (історія іграшки). *Валеологія*. 2015. Листопад (21-22). С. 27–33.
30. Максименко С. Д., Меєрович М. Й., Шрагіна Л. І. Системне мислення: формування і розвиток. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2020. 251 с.
31. Марінушкіна О. Є. Замазій Ю. О. Порадник практичного психолога. Харків: Основа, 2017. 240 с.
32. Миронова С. П. Методика корекційної роботи при порушеннях пізнавальної діяльності : підручник. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2014. 260 с.
33. Навчання дітей з порушеннями інтелектуального розвитку в умовах інклюзивної освіти. Хрестоматія / за ред. В.І. Бондаря, Ю.Д. Бойчука, В.В.

Золотоверх, В.Є. Коваленко, В.В. Тищенко. В 2-х томах. Том II. Харків: ФОП Бровін., 2024. 268 с.

34.Напиткінка Г. Українська лялька-оберіг. Тернопіль: Підручники і посібники, 2007. 32 с.

35.Олексик В. Творчий потенціал особистості як змістовий аспект її життєвого шляху. *Психологія і суспільство*. 2016. №3. С. 85-89.

36.Освіта та розвиток обдарованої особистості : щоквартальний науково-методичний журнал / В.В. Бондаренко (голов. ред.) та ін. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України. 2024. № 2 (93), II квартал. С. 22-28.

37.Роменець В. А. Психологія творчості: Навчальний посібник. Київ: Либідь, 2014. 704 с.

38.Основи загальної психології: Навчальний посібник: У 2-х т. / Укл.: Полозенко О.В., Омельченко Л.М., Яшник С.В., Свистун В.І., Стахневич В.І., Мартинюк І.А., Жуковська Л.М. К.: НУБіП, 2009. Т. 1. С. 158-203.

39.Синьов В. М., Коберник Г. М. Основи дефектології: навчальний посібник. Київ: Вища школа, 2014. 143 с.

40.Синьов В.М. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка: Підручник. Частина I. Загальні основи корекційної психопедагогіки (олігофренопедагогіки). К.: Вид-во НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2007. 238с.

41.Скрипченко О. В. Деякі тенденції у розвитку фантазії учнів. *Початкова школа*. 2015. №7. С. 7-11.

42.Скрипченко О. В. Психічний розвиток учнів. Київ: Рідна школа, 2004. 103 с.

43.Суржанська В. Розвиваємо творчі здібності. Харків: Основа, 2017. 112 с.

44.Сучасний тлумачний психологічний словник. Х.: Прапор, 2007. 640 с.

45.Тітов І. Г. Розвиток творчої уяви молодших школярів як компонента становлення їхньої суб'єктності : автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.07. Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України. Київ, 2017. 20 с.

46.Тітов І. Г. Творча уява молодшого школяра: її критерії та функції у навчальній діяльності. *Обдарована дитина*. 2008. №10. С. 56-60.

47.Ткач Л. П. Ігри та вправи на розвиток: уваги, пам'яті, мислення, мовлення, уяви і фантазії молодших школярів. Кам'янець-Подільський, 2015. 48 с.

48.Торренс Е. «Тест креативності Торренса. Діагностика творчого мислення.» Режим доступу: https://spkaltan.ucoz.net/praktikum/torrens_s_primerami_i_objasnenijami.pdf

49.Ушинський К.Д. Людина як предмет виховання. Київ: Радянська школа 1955. – 430с. Режим доступу: <http://pmu.in.ua/download> .

50.Уява і творчість молодших школярів: Навч.-метод. посіб. для студ. психологічних та педагогічних ф-тів . Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ.ун-ту ім. лесеі Українки, 2005.-148с.

51.Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії імені Г. С. Сковороди; [редкол.: В. І. Шинкарук (голова) та ін.]. Київ: Абрис, 2002. VI, 742 с.

52.Хоменчук І. Формування і розвиток творчих здібностей дітей. *Світ дитячих бібліотек*. 2014. №2. С. 21-22.

53.Чеботарьова О. В. Сучасні технології навчання дітей з інтелектуальними порушеннями в Новій Українській Школі [Електронний ресурс] Інноваційні підходи в освіті та реабілітації дітей із особливими освітніми потребами : зб. матеріалів ІV Всеукр. наук.-практ. конф. / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2020. С. 104–108. Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/720527> .

54.Чорна О. М. Інноваційні технології розвитку фантазії молодших школярів у навчальній діяльності. Психологія та педагогіка: сучасні методики та інновації, досвід практичного застосування: зб. тез наукових робіт учасників Міжнар. наук.-практ. конф. Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2018. С. 109-112.

55. Чорна О. М. Проблема розвитку фантазії у молодших школярів. Психологічні науки: проблеми та перспективи: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2019. С. 52-57.

56. Шевченко Ю. Особливості розвитку дітей з інтелектуальними порушеннями в сучасному освітньому просторі. Особлива дитина: навчання і виховання. 2020. № 3. С. 35–44.

57. Шрагіна Л. І. Проблема психології творчого уявлення в роботі Т. Рібо «Творча уява». *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія: Психологія. 2021. №1065, Вип. 52. С. 76-79. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIPC_2021_1065_52_18.

58. Шрагіна Л. І. Психологія вербальної уяви: функціонально-системний підхід: монографія. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2016. 284 с.

59. Щербакова С. Творча активність школярів з інтелектуальними порушеннями як педагогічна проблема [Електронний ресурс] Корекційна та інклюзивна освіта очима молодих науковців : зб. наук. пр. / [редкол.: С. М. Кондратюк та ін.]. Суми, 2023. Вип. 11, т. 1. С. 281–285. Режим доступу: <https://repository.sspu.edu.ua/handle/123456789/13892>.

60. Щербина Ю. В. Дидактичні ігри на тему : «Українська народна іграшка». Режим доступу : <https://vsimosvita.com/didaktichni-igri-na-temu-quot-ukrayinska-narodna-igrashka-quot/>

61. Яловицька І.П. Формування творчої уяви у дітей з інтелектуальними порушеннями засобами народної іграшки. Збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції «Формування життєвої компетентності осіб з особливими освітніми потребами в системі позашкільної, спеціальної та інклюзивної освіти» /За загальною редакцією Ю. Д. Бойчука . Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2023. С. 611-614.

62. Янківська О. П. Значення народної іграшки в дитячому віці. К. : Знання, 2015. 129 с.

63. Childhood and Society; New York 1950; Kindheit und Gesellschaft; Zürich 1957. Режим доступа: <https://cyberdandy.org/wp-content/uploads/2023/08/Erik-H.-Erikson-Childhood-and-Society-1993.pdf>

64. Ribot, Théodule. "Essai sur l'imagination créatrice." (2007): 1-308.

65. Torrance, E.P. (1974). Torrance Tests of Creative Thinking. Scholastic Testing Service, Inc.

ДОДАТКИ

Додаток А

Розробки занять з формування творчої уяви у дітей з інтелектуальними порушеннями

1. Формування уявлення про народну іграшку. Виготовлення фантастичної тварини.

Творче завдання «Неіснуюча тварина».

Мета: розвиток показника творчої уяви «оригінальність».

Заняття вирішує такі завдання:

- формування уявлення про народну іграшку, як вид народного декоративно-прикладного мистецтва;
- формування уявлення про аплікацію з кольорового паперу, як виду народного декоративного мистецтва;
- формування творчого мислення;
- розвиток естетичного смаку;
- виховання любові до народної творчості;
- розвиток творчої активності молодших школярів;
- розвиток дрібної моторики рук;
- розвиток уміння аналізувати власну творчу діяльність та її результати;
- розвиток здатності висловлювати оцінки та судження.

Матеріал: кольоровий папір, ножиці, клей, шаблони геометричних фігур, олівець, запис музики із звуками лісу.

Хід уроку:

Педагог: «Скажіть діти, які народні іграшки-тварини ви знаєте? Вони нагадують вам фантастичних тварин? А ви коли-небудь замислювалися про створення нової тварини, якої не існує?»

Можете уявити, як вона буде виглядати? Ми з вами у формі гри ознайомимося з народними іграшками (півниками, кониками, баранцями, качечками, котиками, собачками, пташечками та ін.) придумаємо нову тварину!

У всіх вона буде різною. Ви вже її уявили?

Дорослий роздає шаблони геометричних фігур і каже: «Ваша тварина унікальна, вона складатиметься з геометричних фігур. Я ставитиму вам питання, а ви кожен для себе відповідаєте і використовуєте шаблон на ваш розсуд, от і перевіримо у кого з вас яка фантазія.

Уявіть, що ви в лісі, ви сховалися і сидите за кущем, кого ви бачите? Щоб потрапити в зачарований ліс, я включу вам музику».

Грає музика з шумом вітру та шарудінням листя.

Вчитель ставить запитання:

- У тварини є голова? Одна?
- Декілька? Яка вона (якої форми)?
- А шия? Яка вона?
- Який у неї тулуб?
- Які кінцівки (руки, ноги, лапи, щупальця, крила)?
- Які очі, ніс, вуха, хвіст?
- Який рот (губи, зуби, язик)?

2. Ознайомлення дітей з різними видами з народних іграшок.

Виготовлення іграшки «Коник».

Творче завдання «Фантазер»

Мета: розвиток показника творчої уяви «швидкість».

Заняття вирішує такі завдання:

- формування уявлення про народну іграшку, як вид народного декоративно-прикладного мистецтва;
- формування творчого мислення;
- розвиток естетичного смаку;
- виховання любові до народної творчості;
- розвиток творчої активності молодших школярів;
- розвиток дрібної моторики рук;
- розвиток уміння аналізувати власну творчу діяльність та її результати.

Матеріал: білий картон, конячка шаблон, олівець, яєчна шкаралупа, гуаш, кисть, клей, аудіо-програвач, записи народних пісень.

Хід уроку:

Вчитель просить учнів показати свою улюблену іграшку. Кожен, хто навчається, кладе іграшку на край столу.

Вчитель: «Діти, подивіться яку іграшки я принесла (*народна іграшка-конячка*). Це моя найулюбленіша іграшка. Скажіть, моя іграшка схожа на ваші? Чим вона відрізняється? Виходить моя іграшка давня? Які народні іграшки ви знаєте?

Вчитель роздає шаблон конячки і каже: «Діти, зараз ми з вами поринемо в той час і попрацюємо в цікавій декоративній техніці, освоївши яку ви зможете легко перетворити інтер'єр свого будинку, надати йому неповторну чарівність і перетворити на справжні витвори найпересічніші речі. Йдеться про мозаїку з яєчної шкаралупи. Ваше завдання зробити конячку в даній техніці і розфарбувати шкаралупу якнайяскравіше, чим більше кольорів буде використано, тим краще, ну а для того, щоб ви могли відчувати себе майстрами, я включу вам українську народну музику».

Звучать українські народні пісні.

Ознайомлення дітей з народною іграшкою (лялькою-мотанкою)

Вид заняття: інтегроване.

Тип заняття: систематизація і узагальнення набутих знань та вмінь.

Тема заняття: «Ознайомлення дітей з народною іграшкою»

Програмовий зміст: Дати дітям знання про українські народні іграшки (дерев'яні, керамічні, тіста, мотані з тканини,); поглибити знання дітей про технологію виготовлення іграшок (матеріал, техніку виготовлення, інструменти); навчити дітей самостійно виготовляти іграшки з тканини, використовуючи відомі прийоми змотування, зкручування. Виховувати повагу до народних умільців і бережливе ставлення до результатів їх праці.

Матеріал: іграшки (дерев'яні, керамічні, тіста, з тканини; все, що потрібно для виготовлення ляльок-мотанок (клаптики тканини, нитки, ножиці), магнітофон, аудіозаписи українських народних пісень.

Попередня робота: огляд дітьми та їх батьками виставки ляльки-мотанки, перегляд відеоматеріалу творчого проекту «Чарівний світ народної ляльки».

Хід заняття

Під мелодійну ліричну українську народну мелодію починається заняття.

Вчитель. Діти, а ви знаєте, що з давніх-давен так повелося, як тільки сонечко тепліше пригрівало – всі поспішали на ярмарок. І потягнулися вози, а на возах добра всякого бачено-небачено: і полотна, і кошики, і хустки, і бублики, а ласощі ж то які. А ви бачите, до воза телятко прив'язане. І чого тільки на ярмарку не було! На всі смаки товар був.

Діти, а ви знаєте, що таке ярмарок?

(Відповіді дітей)

Вчитель. Так, ярмарок – це місце, де майстри продають свої вироби, а покупці купляють.

Ось, наприклад, я продавець і йду на ярмарок продавати свої вироби, а ви – покупці, бо йдете купувати. Та поки ми будемо йти до мого столу, з моїми виробами, будемо зупинятися біля різних майстрів.

Вчитель з дітьми вирушає на ярмарок. Вздовж класної кімнати стоять столи з народними іграшками: з тіста, дерев'яні та з тканини, біля столів стоять майстри (діти або ж діти з батьками). Під час подорожування лунає аудіозапис із звуками ярмарку чи базару.

Майстри закликають до свого товару:

На ярмарок! На ярмарок!

Свищики, свищики.

У свищик свистиш – душу веселиш.

Півники розписані,

Півники ку-ку-рі-ку – вибирай до смаку.

Ниточки шовкові, гарні, кольорові,

Зв'яжеш ниточку – отримаєш лялечку.

Вчитель. От бачите, діти, це теж майстри продавці, які прийшли на ярмарок продавати свої вироби, кожний закликає до свого товару. Давайте підійдемо до них і подивимося.

I стіл (дерев'яні іграшки).

– Добрий день, пане майстре, а що у вас за товар і як такі іграшки можна зробити?

Розповідь майстра.

Мої іграшки зроблені з дерева. Щоб зробити іграшку, потрібно підібрати м'яке дерево – осику, липу, вербу. Зняти з нього кору, просушити його, тоді зробити заготовку, і з неї вже виготовляється іграшка. Коли іграшка готова, вона розфарбовується, лакується і продається. (Пропонує купити.)

II стіл (керамічні іграшки).

– Добрий день, пане майстре. Розкажіть, з яким товаром ви прийшли на ярмарок.

Розповідь майстра.

У мене керамічні іграшки, або, як ще кажуть, іграшки з глини. Щоб вийшла якісна іграшка, береться спеціальна сіра гончарна глина. Вона добре вимішується, а тоді виліплюється іграшка, потім вона висушується, а тоді випалюється в спеціальних печах, випалюється для того, щоб іграшка була міцною і не билася, тоді розмальовується. І виходять ось такі гарні іграшки. (Пропонує дітям купити іграшки.)

III стіл (цукерки, солодоці)

– Пані майстрине, а з чим же ви прийшли на ярмарок?

– А ось я вам зараз розкажу про свій товар.

Іграшки-солодушки

В рот покладеш -

Нічого не знайдеш.

Що ж це за солодушки?

Цими іграшками можна не лише гратися, але й поласувати. Іграшки-солодушки роблять з тіста різної форми. Ось подивіться на них. (Рибки, квіточки, метелик.)

– А що ж це за пташка така?

– Це пташка не проста, це жайворонок.

Цією пташкою весну закликають. Коли люди хотіли, щоб скоріше прийшла весна, вони випікали ось такі пташки і закликали ними весну. (Майстриня пригощає діточок)

IV стіл (ляльки-мотанки)

Вчитель.

– Ось, нарешті, ми й дійшли до мого столу, з моїми іграшками.

Дитина.

– Ці іграшки дуже схожі на ляльок.

Вчитель.

– А це і є ляльки. Вони так і називаються – ляльки-мотанки, від слова мотати. Адже ці лялечки не шиються, лишень за допомогою тканини та ниток змотуються. Ви хотіли б дізнатися як саме виготовляються ці ляльки? Я вам

зараз не тільки покажу, а й навчу їх робити.

Методичний коментар:

Під час показу виготовлення ляльки вчитель детально показує та розповідає з чого починати, як змотувати тканину в «рулетик», як з'єднувати обидві частини ляльки в одну та ін. Та обов'язково розповісти про історію виникнення цієї іграшки.

Для того щоб дитина зробила що-небудь із ниток або тканини, їй необхідно уважно розглянути зразки, а згодом виготовити щось подібне. Під час виготовлення іграшок із тканини, ниток зовсім немає потреби дотримуватися того порядку, що викладений у методиках. Трапляється, що дитині легше виготовити велику ляльку, ніж відрізати ниточку тощо.

Викладання ниточок – це приємне і корисне заняття для дітей. Робота ця нагадує плетіння. Крім ніжного відчуття від тактильного контакту з різними типами нитки, дитина дізнається також, що кожна частина ляльки повинна бути прикріплена в трьох місцях для того, щоб триматися (щоб згодом мати можливість скласти фігуру, яка б не розпадалася). Працюючи з тканиною, дитина усвідомлює, що здатна видозмінювати форму, не порушуючи композиції, а, навпаки, знаходячи творчі рішення. Ці важливі моменти спонукають дітей до діяльності. Якщо деякі фігури дитині не вдається виготовити, то можна з успіхом відтворити щось нове і не заплановане.

Розмова між педагогом і дітьми під час таких занять пов'язана із темою. Діти повинні дізнаватися щось нове, а від цього у них зростатиме інтерес до справи.

Праця дітей.

Розповідь вчителя та праця дітей супроводжується під мелодійну народну музику.

Вчитель.

– Багато століть ляльки для дітей виготовляли власноруч. З давніх-давен,

коли зовсім не було іграшок, мами та бабусі своїм дівчаткам мотали лялечок з клаптиків тканини. Вважалося, що саме така іграшка (зроблена власноруч) буде гарною забавкою та оберегом для малечі, вона була супутницею на шляху до успіху, здоров'я, допомагала уникати негараздів.

Існував певний процес виготовлення ляльки із джгутів або мотузок, клаптиків тканини. Голову, тулуб ляльки робили із тканини, яку змотували «рулетиком» як дві окремі частини, що з'єднувалися між собою. Одну частину накладали на другу. Кожну частину закріплювали окремою мотузкою, міцно зв'язуючи і надаючи форму голови, тулуба. Легко скручуючи джгутик у спіраль, протягували його між джгутиками тулуба, утворюючи руки. Волосся на голові запліталось у коси із джгутів або мотузок, що давало можливість дівчаткам робити лялькам зачіски.

Після закінчення роботи, запропонувати дітям роздивитися зроблені ними ляльки та влаштувати справжню виставку своїх робіт, запросити на виставку батьків, дітей та з інших класів.